

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**P A Ž Y M A
DĖL SOCIALINĖS GLOBOS ĮSTAIGOSE GLOBOJAMŲ (RŪPINAMŲ) VAIKŲ TEISIŲ
IR TEISĖTŲ INTERESŲ UŽTIKRINIMO**

2017-10-19 Nr. (6.7.-2015-27)PR-185

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje pagalbos vaikui ir šeimai teikimo bei be tėvų globos likusio vaiko teisių užtikrinimo klausimai nagrinėti įvairiais aspektais (išsamesnė informacija įstaigos interneto svetainėje <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>) ir ne kartą buvo atkreiptas kompetentingų institucijų dėmesys į tai, kad visų pirma savivaldybėse turi būti išplėta socialinių paslaugų vaikui (įskaitant vaikus, turinčius negalią) bei šeimai infrastruktūra, užkertanti kelią vaiko paėmimui iš šeimos bei neefektyvios valstybės politikos priemonės šioje srityje, taip pat valstybės ir savivaldybių lygmeniu nepakankamai skatinamos alternatyvios vaiko globos (rūpybos) formos (globa šeimoje, šeimynoje).

Seimas 2015 m. birželio 15 d. priėmė Lietuvos Respublikos Prezidentės inicijuotą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.249, 3.253 ir 3.261 straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XII-1879, kuriuo nustatė, kad nuo 2017 m. sausio 1 d. vaiko laikinoji globa (rūpyba) gali trukti ne ilgiau kaip dvylika mėnesių. Tais atvejais, kai šis terminas viršijamas, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius) Vyriausybės nustatyta tvarka ir terminais apie tokius atvejus turi informuoti Vyriausybės įgaliotą instituciją, kuri per mėnesį nuo šios informacijos gavimo dienos Vyriausybės nustatyta tvarka įvertina šeimai teiktų socialinių paslaugų efektyvumą ir galimybes grąžinti vaiką į šeimą ir įpareigoja valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją priimti sprendimą grąžinti vaiką į šeimą arba sprendimą tęsti vaiko laikinąją globą ir paslaugų teikimą šeimai, arba kreiptis į teismą dėl vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo.

Reikšmingų pokyčių užkertant kelią vaikų iki 3 metų amžiaus patekimui į institucinės globos sistemą leido tikėtis ir minėto įstatymo nuostatos, kad vaiko iki trejų metų globa vaikų globos institucijoje gali būti nustatyta tik išimtiniais atvejais ir gali trukti ne ilgiau kaip tris mėnesius, išskyrus atvejus, kai Vyriausybės įgaliota institucija pritaria, kad vaiko globa vaikų globos institucijoje tęstųsi ilgiau dėl objektyvių priežasčių, nustatytų įstatyme (vaikui reikalingos specializuotos sveikatos priežiūros ir (ar) slaugos paslaugos, kurių teikimas negali būti užtikrinamas vaikui nustatant globą šeimoje ar šeimynoje; vaiko išskyrimas su broliais, seserimis pažeistų geriausių jo interesus; kai globa nustatoma dėl skubaus vaiko paėmimo iš šeimos ir nėra galimybių vaikui nustatyti globą šeimoje arba šeimynoje).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir (ar) jos įgaliotos institucijos iki 2016 m. birželio 30 d. turėjo priimti šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Buvo tikimasi, kad paminėtos Civilinio kodekso pataisos paskatins savivaldybes imtis efektyvių priemonių užtikrinant socialinių paslaugų individualizavimą ir kokybę (taip sumažinant į globos sistemą patenkančių vaikų skaičių) bei skatinti institucinei globai alternatyvias formas – globą šeimose, šeimynose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vykdydama vaiko teisių užtikrinimo padėties stebėseną bei įvertindama statistinių duomenų apie vaikus rinkimo, apdorojimo ir skelbimo retrospektyvų pobūdį, 2015 metais surinko ir susistemino duomenis apie institucijose globojamų (rūpinamų) vaikų (toliau tekste – globojamų vaikų) skaičių, nustatytos vaikams globos rūšį, vaikų globos namus ir jų pavaldumą, kt. aspektus.

Siekiant įvertinti pokyčius, 2017 metais buvo renkama informacija iš savivaldybių apie numatomas įgyvendinti priemones aukščiau paminėtų Civilinio kodekso nuostatų įgyvendinimui.

Tyrimo metu nustatyta:

1. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2015 m. daugiau kaip 50 proc. per metus tėvų globos netekusių vaikų globa nustatoma institucijose, kuriose nesudarytos sąlygos užtikrinti vaikų privatumą, sukurti artimą šeimai aplinką, lavinti savarankiško gyvenimo įgūdžius ir kt. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2012 m. šalyje 10542 vaikai buvo likę be tėvų globos, tai yra 1,9 proc.¹ nuo bendro vaikų skaičiaus. Todėl net ir nagrinėjant statistinius duomenis kitais pjūviais, pvz. tėvų globos netenkančių vaikų procentinio santykio nuo bendro vaikų skaičiaus mažėjimas neleidžia teigti, jog Vaiko globos reorganizavimo strategijoje įtvirtinti tikslai (1 proc. be tėvų globos likusių vaikų) buvo pasiekti.

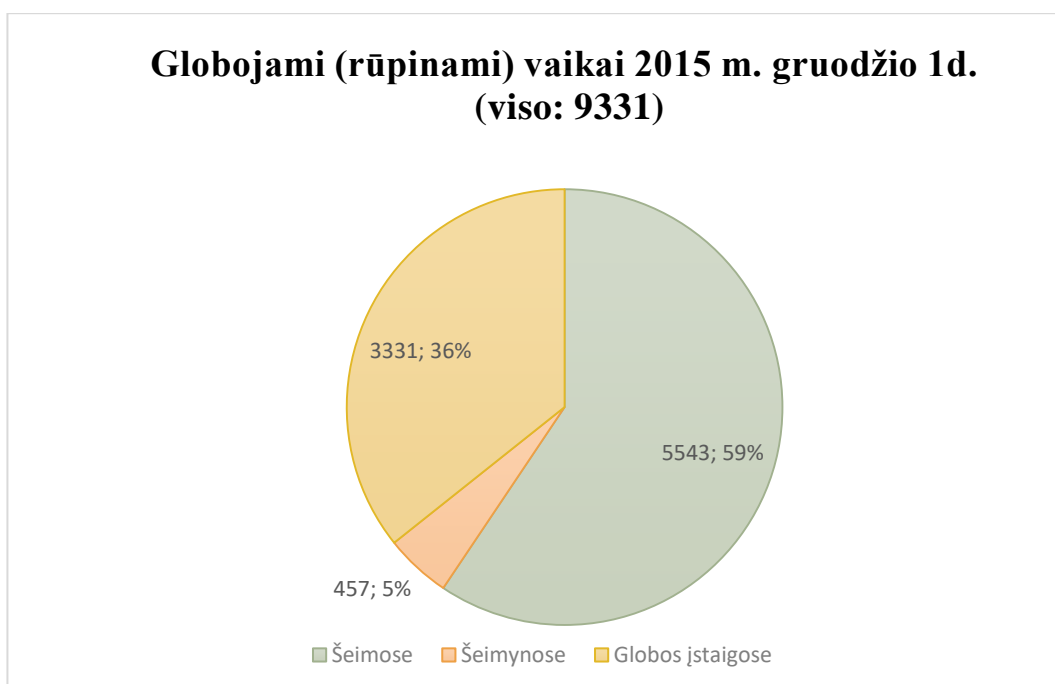
Tėvų globos netekę vaikai pagal globos vietą

	2012	2013	2014	2015	2016
Vaikų (0–17 metų amžiaus) skaičius	556300	543800	532600	524500	518200
Per metus tėvų globos netekę vaikai, iš viso	2055	2112	1871	1837	2184
iš jų globa (rūpyba) nustatyta:					
šeimose	831	834	878	824	935
šeimynose	48	51	41	38	53
kūdikių namuose	177	129	148	199	227
valstybės (apskričių) vaikų globos namuose	102	100	98	53	56

¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2012 metų veiklos ataskaita.– www.vaikoteises.lt/veikla/veiklos-ataskaitos/

globos įstaigose neįgaliems vaikams ir jaunimui	4	6	5	3	1
bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose, specialiojo ugdymo centruose *	12	19	20	22	6
savivaldybės vaikų globos namuose	664	797	539	606	748
savivaldybės vaikų globos grupėse	125	104	93	29	64
visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namuose	121	117	93	104	153

2. Vaiko teisių apsaugos skyrių pateiktais duomenimis, 2015 m. gruodžio pradžioje globa (rūpyba) buvo nustatyta 9331 vaikui (1,8 proc. nuo bendro vaikų skaičiaus), iš jų 5543 (59 proc.) buvo globojami (rūpinami) šeimose, 457 (5 proc.) – šeimynose, 3331 (36 proc.) – globos įstaigose.

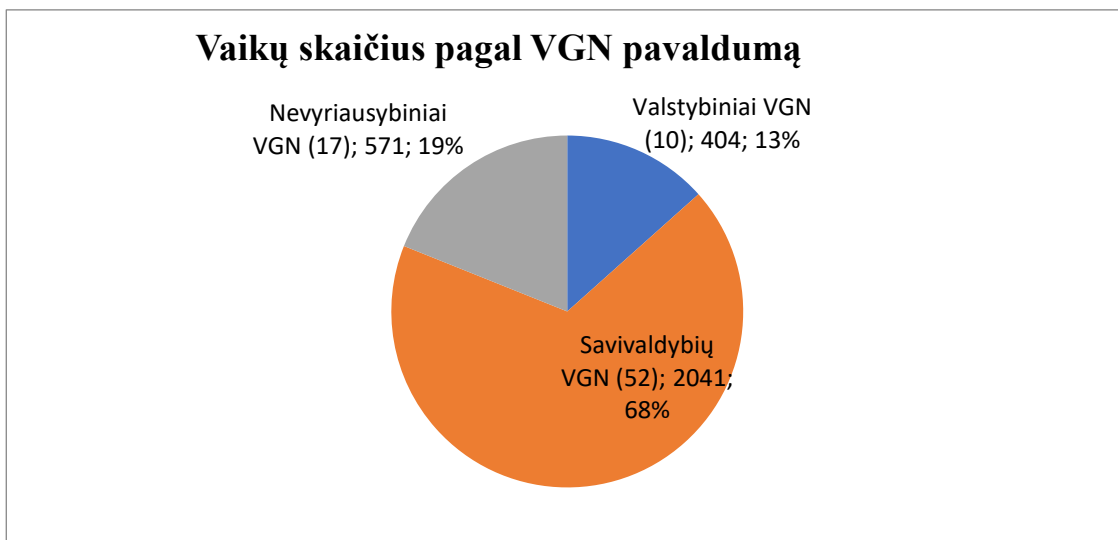

Šaltinis: VTAS pateikti 2015 m. gruodžio mėn. duomenys.

Iš VTAS pateiktos informacijos matyti, kad dalis vaikų (1271 vaikas) buvo globojami (rūpinami) kitos savivaldybės teritorijoje. Apie pusę kitos savivaldybės teritorijoje globojamų (rūpinamų) vaikų augo šeimose (dažniausiai giminaičių). Likusieji yra apgyvendinti globos įstaigose, dažniausiai nesant galimybių savivaldybės teritorijoje esančiose globos įstaigose suteikti paslaugas (nėra globos įstaigų arba esančiose trūko vietų, vaikams iki 3 metų nustatoma globa sutrikusio vystymosi kūdikių namuose ir kt.).

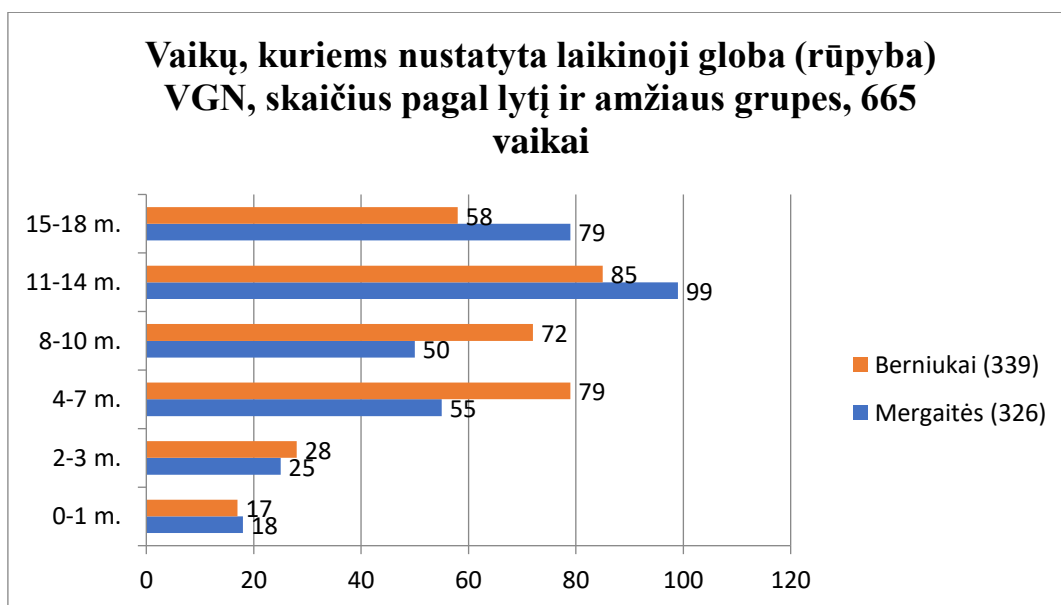
6 savivaldybėse (Joniškio rajono, Klaipėdos miesto ir rajono, Marijampolės, Šilalės rajono, Trakų rajono) buvo įsteigtos 7 vaikų globos grupės, kuriose buvo globojami 79 vaikai.

Vertinant duomenis apie institucijose globojamus vaikus, pastebėtina, kad didžiausia jų dalis (52 proc.) buvo globojama savivaldybių vaikų globos namuose (dėl labiausiai išvystyto jų tinklo).

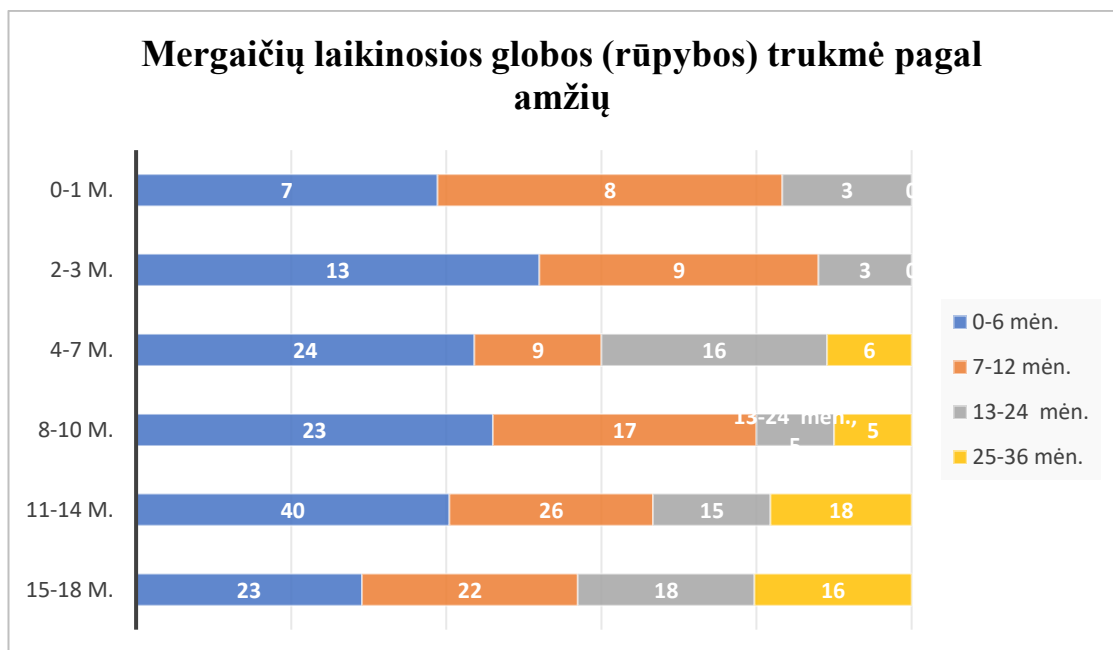
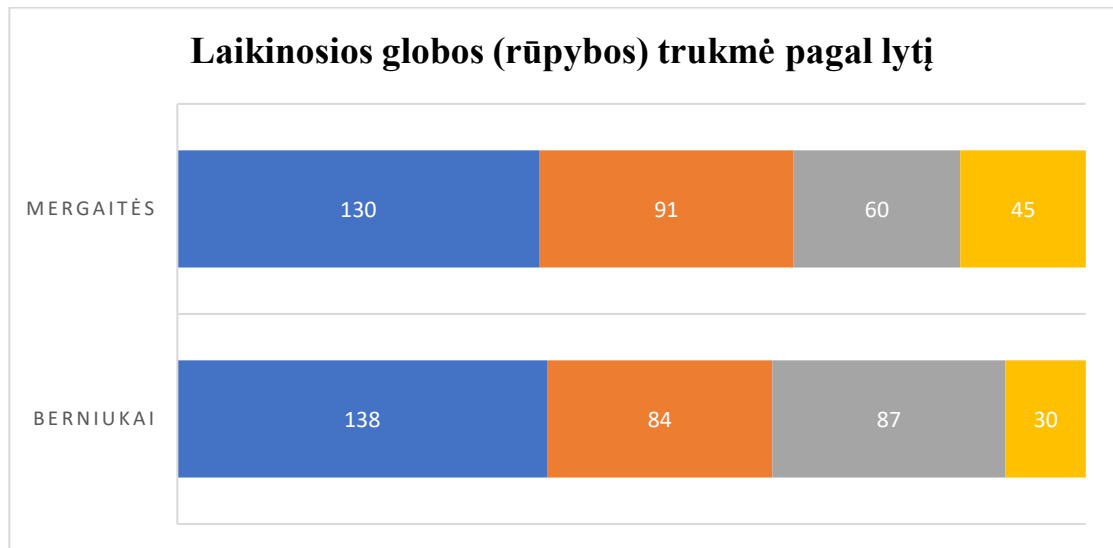
3. Vaikų, kuriems buvo nustatyta laikinoji globa skaičius, amžius, lytis ir laikinosios globos trukmė

2015 m. gruodžio 1 d. laikinoji globa buvo nustatyta 665 vaikams, didžiausią grupę sudarė 11-18 metų vaikai (443), pasiskirstymas pagal lytį šioje amžiaus grupėje iš esmės buvo vienodas – 228 mergaitės ir 215 berniukai.

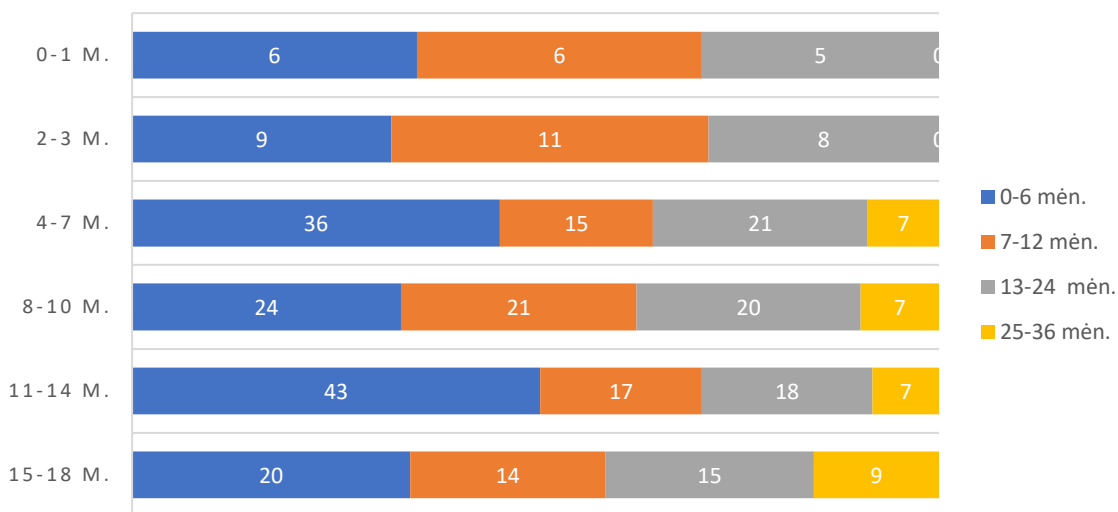

Tyrimo metu surinkti duomenys parodė, kad laikinoji globa truko daugiau nei 12 mėnesių 222 vaikų atvejais – 147 atvejais nuo 13 iki 24 mėn., 75 atvejais nuo 25 iki 36 mėn. Todėl turėtų būti

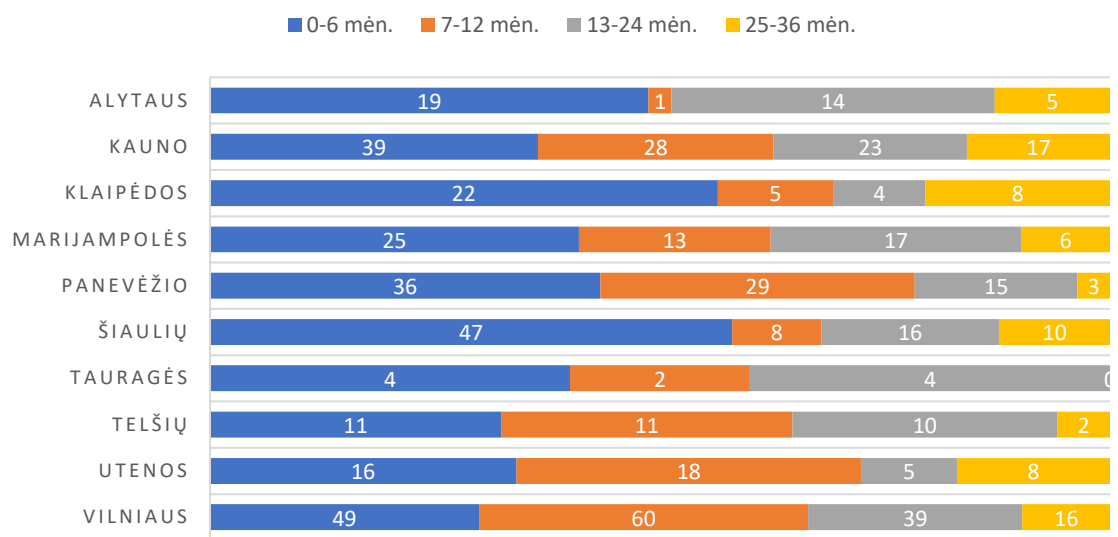
keltas klausimas ne tik dėl socialinės vaiko laikinosios globos paslaugų teikimo pagrįstumo, bet ir dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių netinkamo pareigų atlikimo, savalaikiai nepriimant sprendimų, susijusių su nuolatinės globos vaikams nustatymu.

Berniukų laikinosios globos (rūpybos) trukmė pagal amžių

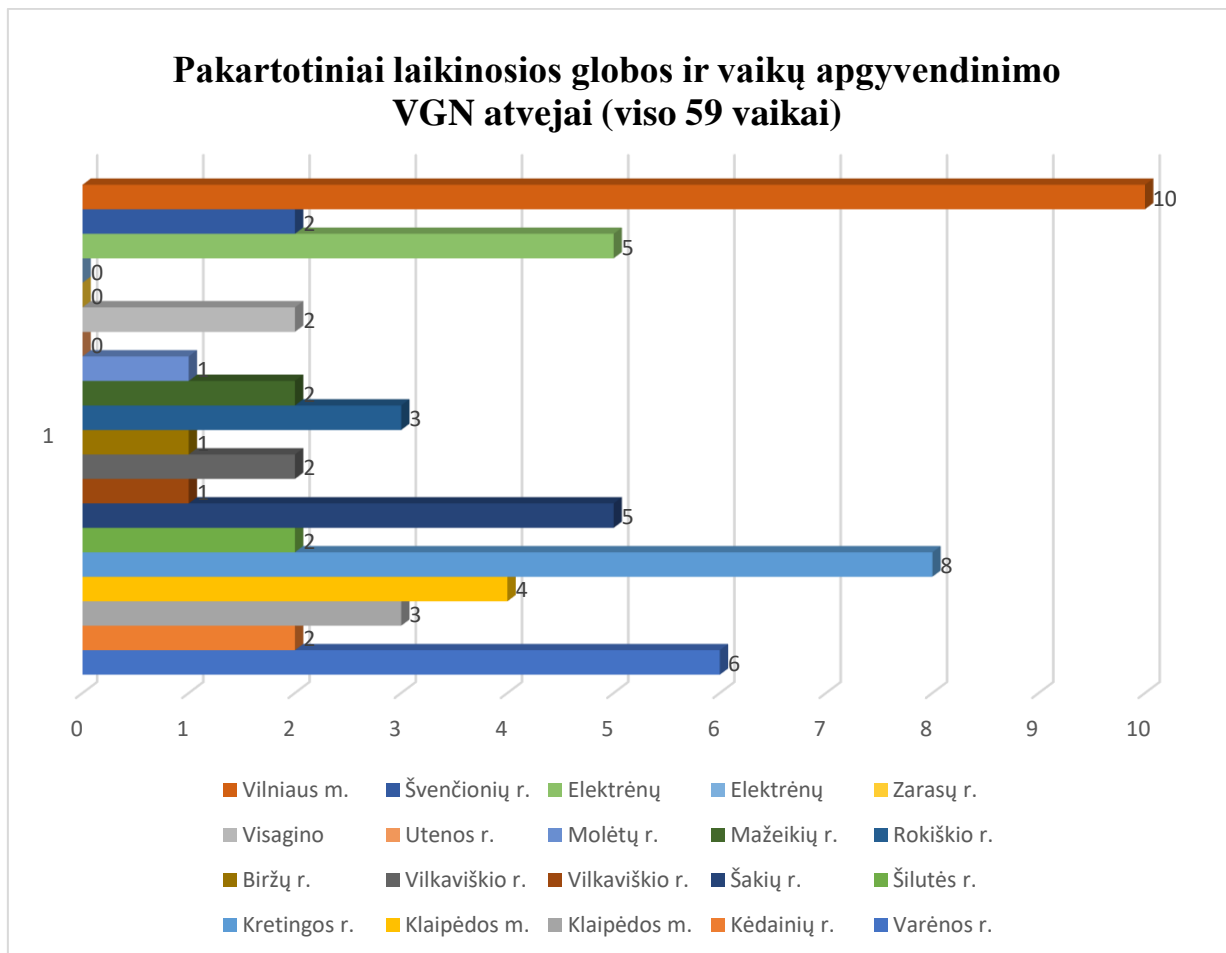

Laikinosios globos (rūpybos) trukmė pagal apskritis

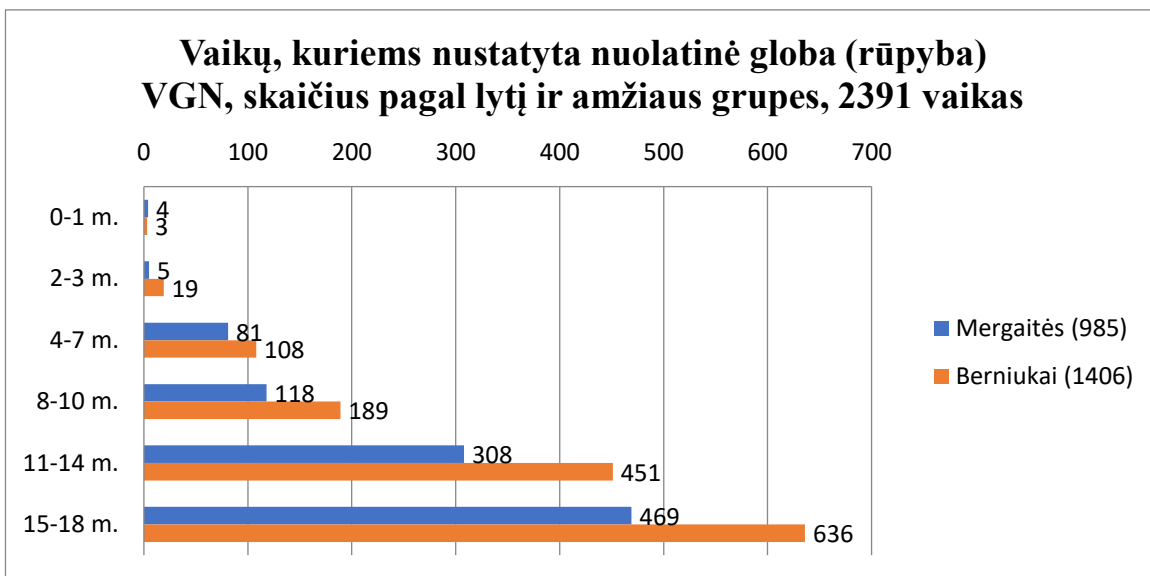
Aukščiau pateikti duomenys rodo, jog laikinoji globa daugiau kaip 12 mėnesių, o neretais atvejais iki 3 metų tęsiasi vaikų nuo 4 metų amžiaus grupei. Pastebėtina, kad nuolatinės globos nustatymas tiesiogiai susijęs su tėvų valdžios (terminuoto ar nuolatinio) apribojimo klausimo iškėlimu. Tačiau ne mažiau svarbu yra tai, jog šių klausimų sprendimas (savalaikės ir tinkamos pagalbos šeimai suteikimas ir jos įgalinimas pačiai pasirūpinti vaiku, šeimos gebėjimų pačiai auginti vaiką įvertinimas ir sprendimo dėl vaiko sugražinimo ar tokios galimybės nebuvimo priėmimas) tiesiogiai įtakoja vaiko galimybę augti kitos šeimos aplinkoje (dėl pageidaujamo globoti ar įvaikinti vaikų amžiaus).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2015 m. sausio 1 d. – 2015 m. gruodžio 1 d. laikotarpiu buvo 59 atvejai, kai laikinoji globa vaikams buvo nustatyta pakartotinai. Tai leidžia daryti prielaidas dėl šeimoms teiktų paslaugų nepakankamo efektyvumo ir netinkamai įvertintos šeimų padėties bei jų gebėjimo savarankiškai pasirūpinti vaiku (vaikais). Šiame kontekste išskirtina Varėnos raj. savivaldybė (6 atvejai), Klaipėdos miesto savivaldybė (7 atvejai), Elektrėnų raj. savivaldybė (5 atvejai), Vilniaus m. savivaldybė (10 atvejų), Kretingos raj. savivaldybė (8 atvejai).

Vaiko, neturinčio galimybių sugrįžti į savo biologinę šeimą, teisės gyventi šeimoje užtikrinimo aspektu, yra reikšmingi ir duomenys apie vaikams, globojamiems institucijose, nustatytą nuolatinę globą.

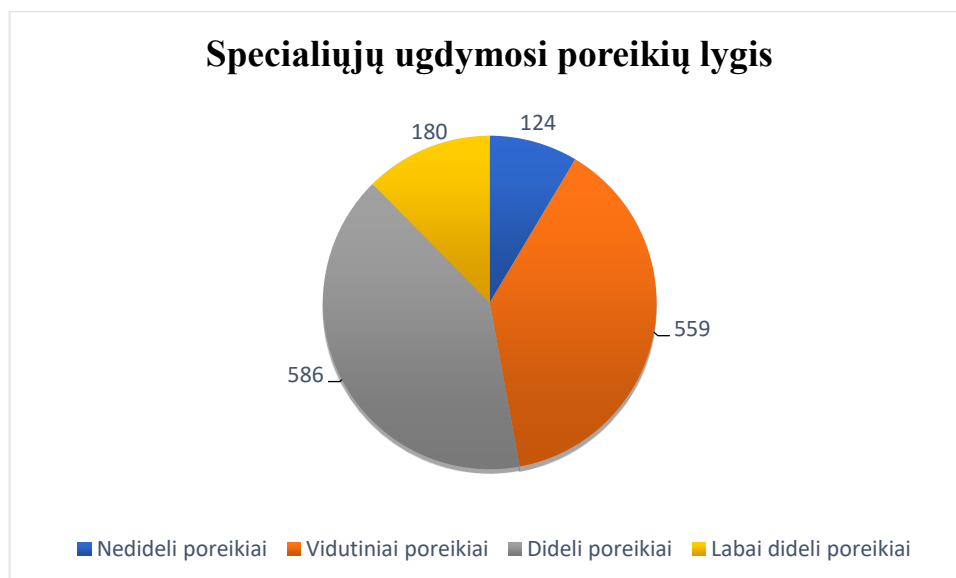
Aukščiau pateikti duomenys apie laikinosios globos trukmę ir jos nustatymo ir vaikų apgyvendinimo vaikų globos namuose pakartotinumą rodo, kad neretais atvejais nepagrįstai delsiama kreiptis į teismą dėl nuolatinės globos vaikui nustatymo.

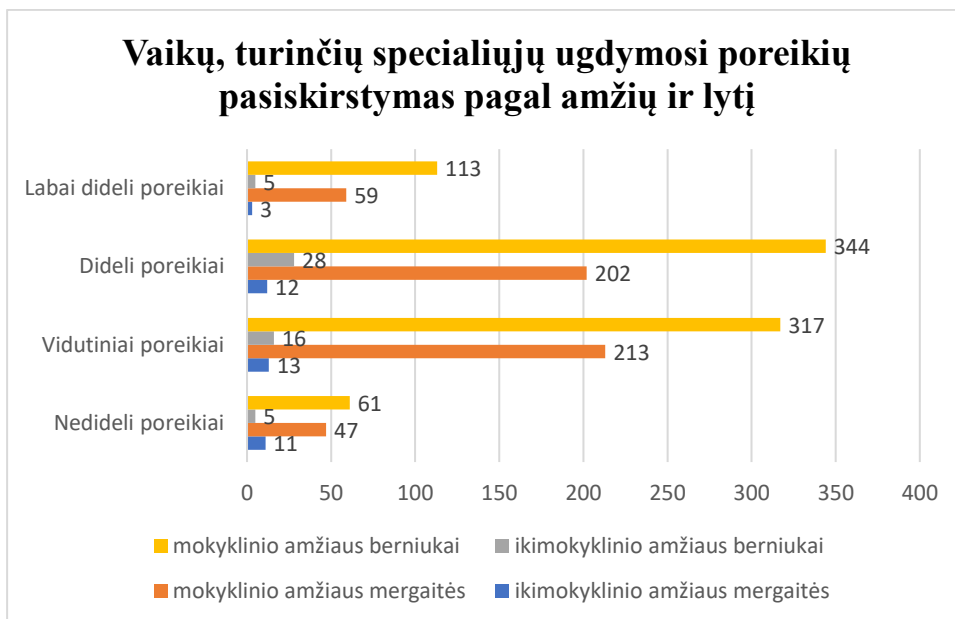

4. Vaikai su specialiaisiais ugdymosi poreikiais vaikų globos namuose

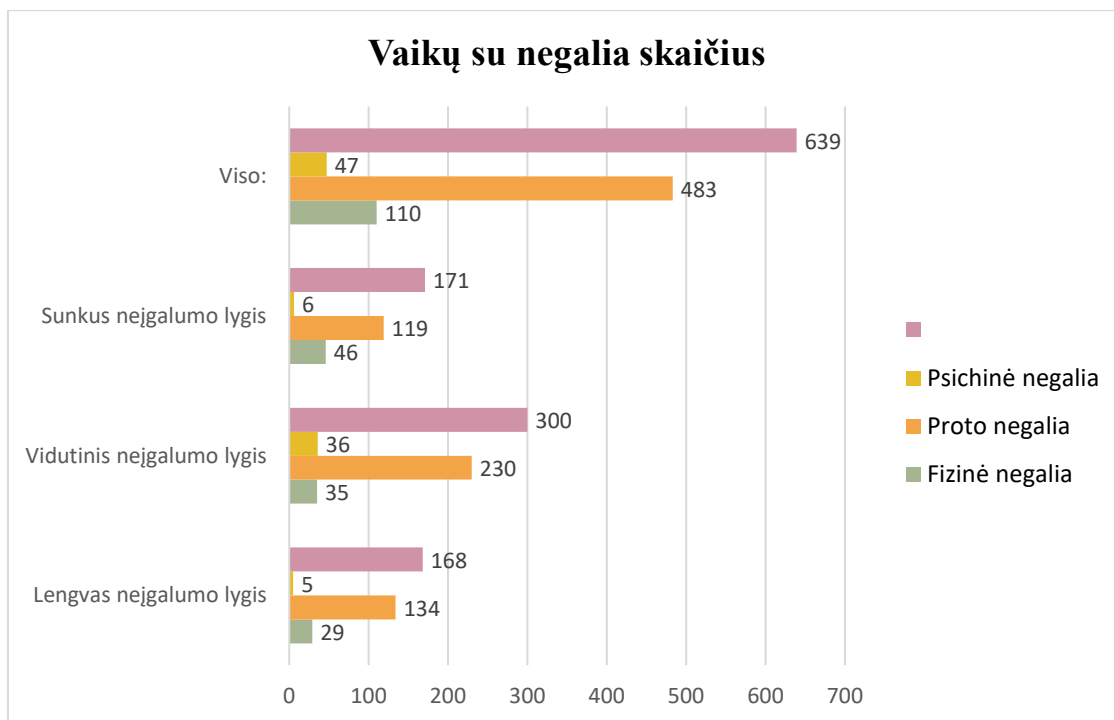
2015 m. gruodžio 1 d. iš visų 5543 institucijose globojamų vaikų, 1449 turėjo specialiųjų ugdymosi poreikių (26 proc. nuo globojamų vaikų skaičiaus), iš jų 560 mergaičių, 889 berniukai.

Dominuojantis specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams, globojamiems vaikų globos namuose, lygis – vidutinis (559) ir didelis (586).

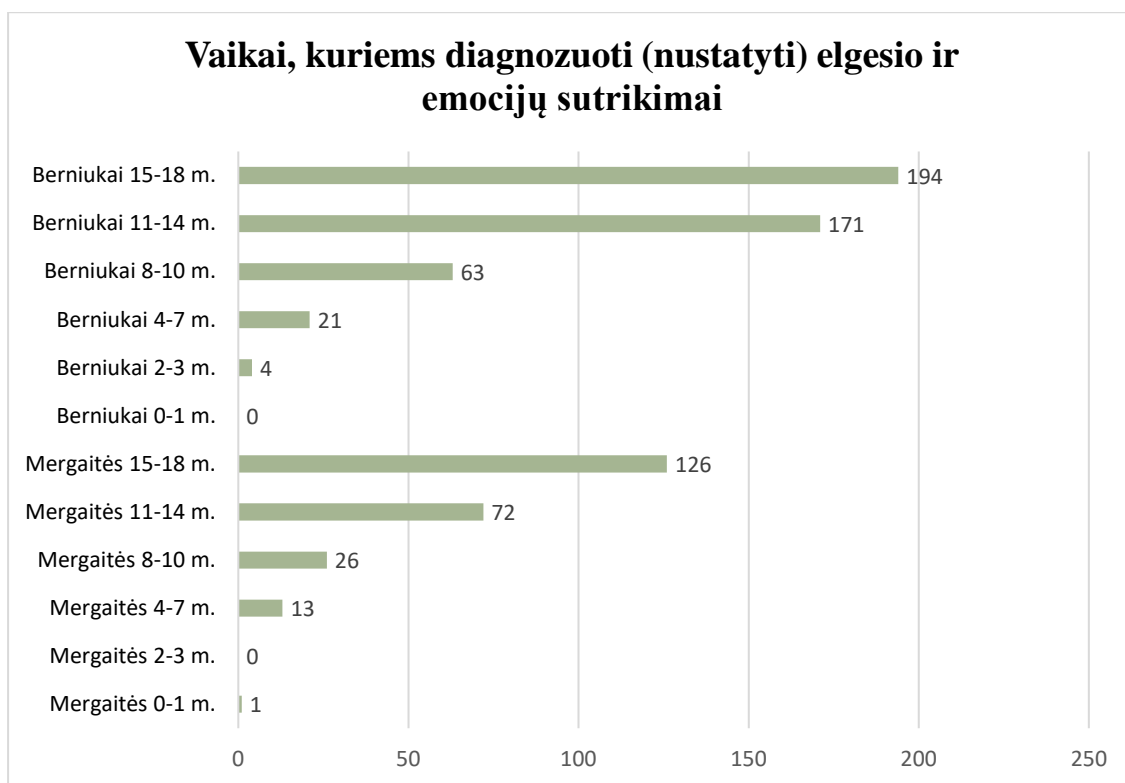
5. Vaikai su negalia vaikų globos namuose

Tyrimo metu surinktais duomenimis, 2015 m. gruodžio 1 d. 11,5 proc. (639 vaikai) visų vaikų globos namuose globojamų vaikų turėjo negalią.

Iš 639 vaikų su negalia, 483 vaikams nustatyta proto, 110 – fizinė, 47 – psichinė negalia. Iš jų 300 vaikų nustatytas vidutinis neįgalumo lygis, sunkus – 171, lengvas 168 vaikams.

6. Vaikai su elgesio ir emocijų sutrikimais ir jiems teikiamos paslaugos

2015 m. gruodžio 1 d. vaikų globos institucijose buvo 691 vaikas, kuriems nustatyti elgesio ir emocijų sutrikimai (238 mergaitės ir 453 berniukai). Šis skaičius sudaro 12,46 proc. nuo bendro vaikų globos namuose globojamų vaikų.

Elgesio ir emocijų sutrikimai dažniausiai nustatomi (pasireiškia) vaikams nuo 7 metų amžiaus, dominuoja 11-14 ir 15-18 amžiaus grupių vaikai. Šių amžiaus grupių berniukams elgesio ir emocijų sutrikimai nustatomi beveik 2 kartus dažniau nei mergaitėms.

Apibendrinus vaikų globos namų pateiktus duomenis apie vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sutrikimų, teikiamas paslaugas pažymėtina, jog dominuoja psichologo konsultacijos vaikų globos namuose, mokyklose, kurias lanko vaikai, arba psichologinėse pedagoginėse tarnybose. Taip pat teikiamos psichiatro konsultacijos sveikatos priežiūros įstaigose. Neretais atvejais nurodomas medikamentinio gydymo taikymas, stacionarus gydymas, nukreipimas į specialiojo ugdymo įstaigas, vaikų socializacijos centrus. Dažni atvejai, kai vaikų globos namai nurodo teikiantys tik socialinio pedagogo ar socialinio darbuotojo konsultacijas vaikams globos namuose, tačiau yra ir tokių atvejų, kai kyla pagrįstų abejonių dėl teikiamos pagalbos santykio su elgesio ir emocijų problemų sprendimu bei paslaugų veiksmingumu sprendžiant jas, pvz. logopedo pagalba mokykloje (Vilkijos laikinieji vaikų globos namai), sanatorinis gydymas (VšĮ vaikų globos namai „Aušros žvaigždė“), policijos komisariato viešosios policijos specialistų pokalbiai (Akmenės rajono savivaldybės vaikų globos namai). Kai kurie vaikų globos namai pasirenka netradicinius pagalbos vaikams teikimo būdus, pvz. Vilniaus Žolyno vaikų globos namai vaikui perko Cigun terapijos paslaugas.

7. Minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių vaikų globos namų globotiniams skyrimas 2015 m.

Tyrimo metu surinktais duomenimis, iš 2015 m. gruodžio 1 d. vaikų globos namuose globojamų vaikų, 57 (1 proc. nuo visų institucijose globojamų vaikų) buvo paskirta vidutinės priežiūros priemonė pagal Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymą, nukreipiant vaikus į socializacijos centrus. Didžiąjai daliai vaikų (50 iš 57) nustatyta nuolatinė globa (21 mergaitei ir 29 berniukams), ir tik 7 iš jų – laikinoji (1 mergaitė ir 6 berniukai).

Vaikų, kuriems skirta vidutinės priežiūros priemonė socializacijos centruose, pasiskirstymas pagal lytį buvo sekantis: 22 mergaitės ir 35 berniukai.

Pažymėtina, kad Statistikos departamento duomenimis, 2015 m. pabaigoje socializacijos centruose buvo 131 vaikas, todėl vaikų globos namų auklėtiniai sudarė 43,5 proc. visų socializacijos centruose buvusių vaikų skaičiaus.

2015 gruodžio 1 d. 242 institucijose globojamiems vaikams buvo skirtos minimalios priežiūros priemonės (įpareigojimas lankytis pas specialistą, įpareigojimas lankyti vaikų dienos centrą, atvirą jaunimo centrą ar kitą socialinių paslaugų įstaigą, įpareigojimas mokytis pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ar profesinio mokymo programas, įpareigojimas dalyvauti socialinio ugdymo, rehabilitacijos, integracijos, prevencijos, edukacinėse ir kitose programose, kt.).

Vaikų, kuriems buvo skirta minimalios priežiūros priemonė, procentinis santykis su bendru globojamų institucijose vaikų skaičiumi sudaro 4,3 proc., o su vaikų, kuriems 2015 metais buvo paskirtos tokio pobūdžio priemonės –30 proc.

Analizuojant pateiktus duomenis apie vaikams, padariusiems teisės pažeidimus, suteiktas paslaugas ir pagalbą, matyti, jog dominuoja psichologo, psichiatro konsultacijos, prevenciniai pokalbiai (kuriuos atlieka tiek policijos pareigūnai, tiek globos namų administracija), svarstymas vaiko gerovės komisijoje, nukreipimas į socializacijos centrą.

II. VAIKŲ GLOBA 2017 M. GEGUŽĖS 1 D.

Šioje pažymos dalyje pateiktų ir nagrinėjamų duomenų šaltinis – Statistikos departamento duomenys 2017-01-01 bei savivaldybių administracijų pateikta informacija.

Įvertinant tai, kad nemažai savivaldybių (pvz. Ukmergės, Panevėžio raj., Mažeikių raj. sav., Jurbarko raj. sav., Telšių raj. sav., Šiaulių m. sav. ir kt.) pateikė netikslus duomenis apie 2017 m. gegužės 1 d. globojamus vaikus (nesutampa pagal atskirus kriterijus pateikti duomenys) arba pateikė neišsamią prašomą informaciją, 2017-05-01 duomenys laikytini preliminariais, tačiau atspindinčiais pagrindines tendencijas vaikų globos srityje.

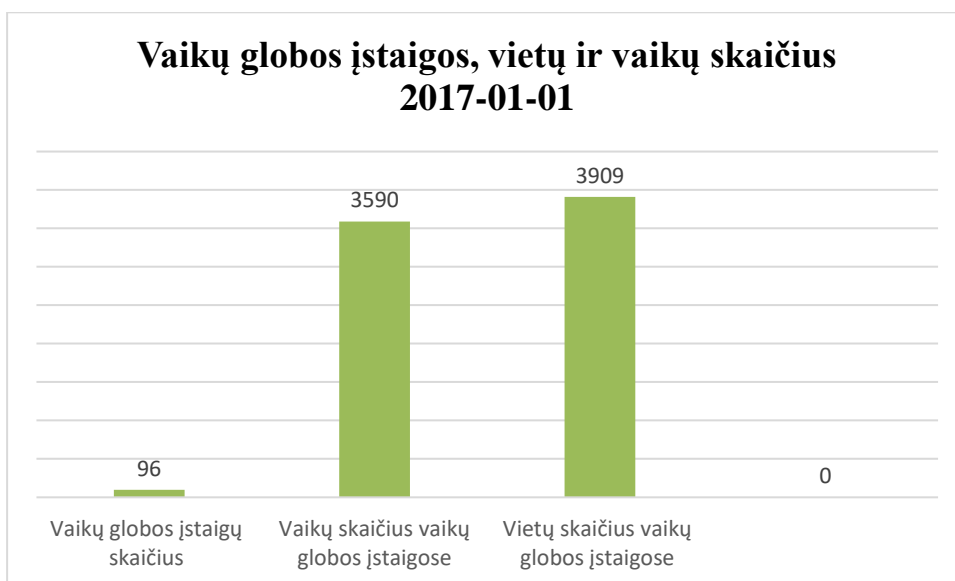
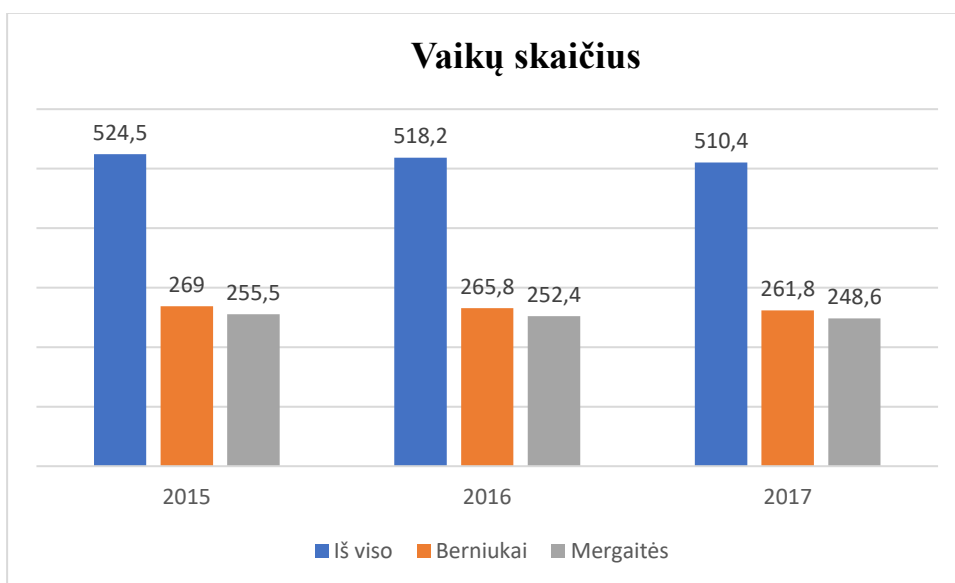
Tokia situacija, kai skirtingais pjūviais pateikiami duomenys apie tą patį dalyką (pvz. vaikų iki 3 metų amžiaus, kuriems per 2017-01-01 – 2017-04-30 laikotarpį buvo nustatyta globa, skaičius, kiek vaikų buvo globojama šeimose, šeimynose, institucijose) skiriasi, leidžia daryti išvadą, jog ne visose savivaldybėse yra savalaikiai renkama ir susisteminama informacija, tinkamai užpildomos informacinių sistemų duomenų bazės (pvz. SPIS), kas savo ruožtu neleidžia tikėtis deramo dėmesio kiekvieno vaiko situacijos individualizavimui, analizei bei konkretaus vaiko poreikių atitinkančių savalaikių sprendimų priėmimo, taip pat kelia abejonių dėl savivaldybės lygmeniu taikomų priemonių (socialinio darbo ir socialinių paslaugų sunkumus patiriančiai šeimai, alternatyvių vaikų globos formų plėtra ir kt.) efektyvumo.

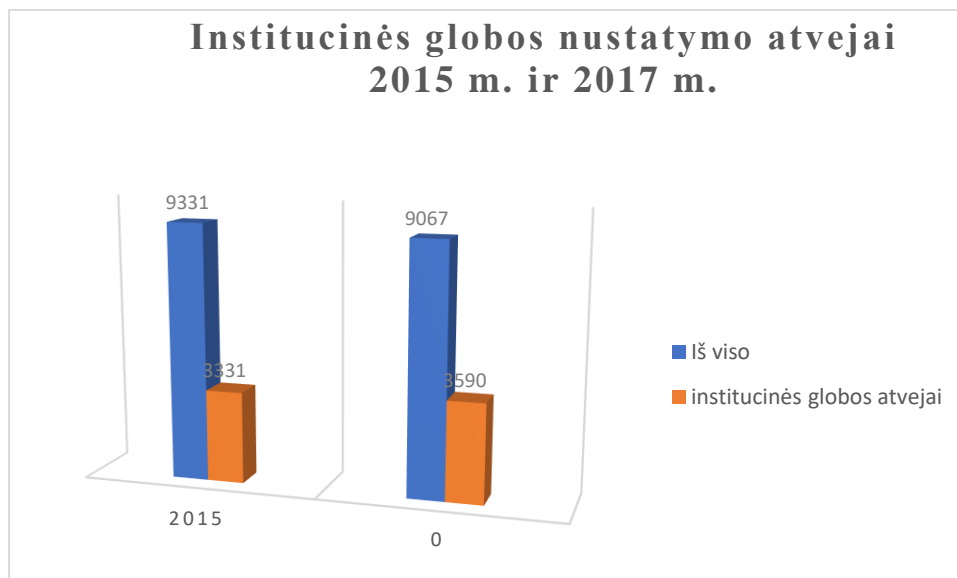
8. Statistikos departamento duomenų 2017-01-01 analizė

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2017-01-01, Lietuvoje buvo 510 400 vaikų, t.y. 14100 vaikų mažiau nei 2015 metais.

2017-01-01 buvo 96 vaikų globos įstaigos, vietų skaičius jose 3590, globojamų jose vaikų skaičius – 3909.

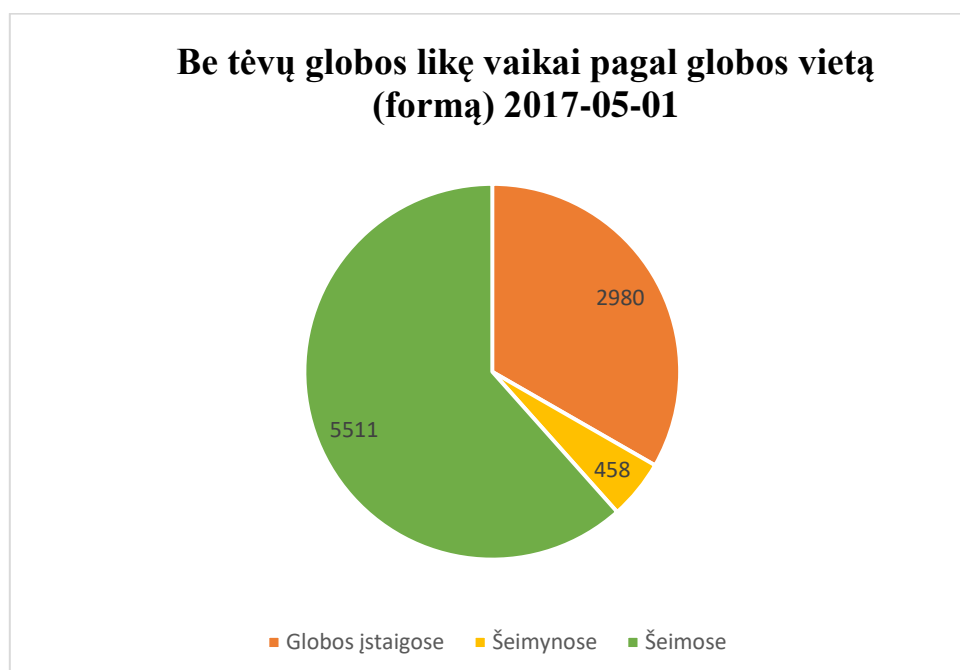
Be tėvų globos likusių vaikų skaičius – 9067, t.y. 1,77 proc. nuo bendro vaikų skaičiaus (2015 m. – 1,8 proc.), todėl teigtina, jog nagrinėjamu laikotarpiu be tėvų globos likusių vaikų skaičius iš esmės nepakito. Tačiau išaugo (nuo 36 proc. 2015 m. iki 39,6 proc.), patenkančių į institucinę globos sistemą, skaičius.

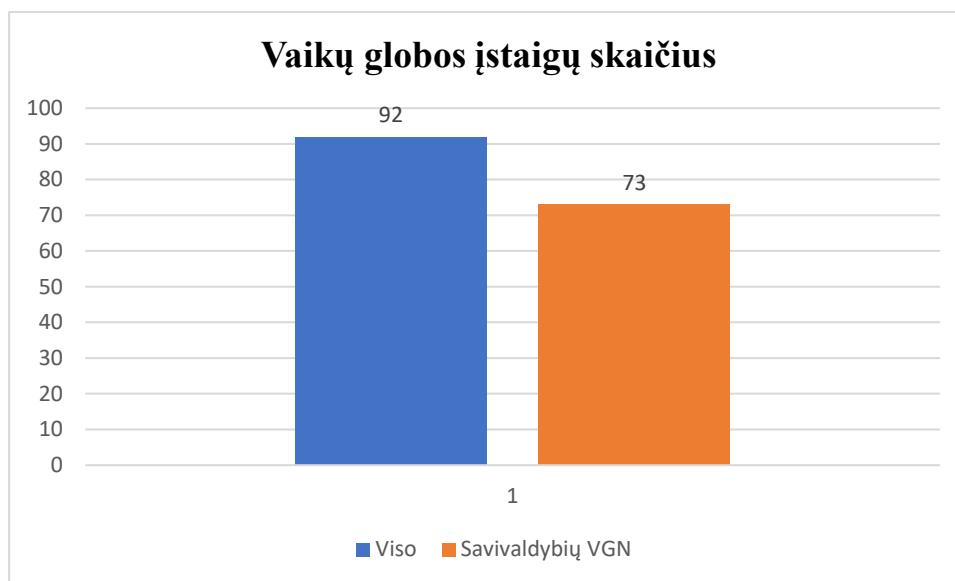
9. Be tėvų globos likusių vaikų skaičius 2017-05-01, globos forma

Pagal savivaldybių pateiktus duomenis, 2017 m. gegužės 1 d. be tėvų globos buvo likę 8949 vaikai (į šį skaičių nėra įtraukti vaikų globos tėvų prašymu atvejai). 2980 vaikų buvo globojama institucijose (įskaitant ir sutrikusio vystymosi kūdikių namus), 458 šeimynose, 5511 – šeimose.

Be tėvų globos likę vaikai globojami 92 vaikų globos įstaigose (73 iš jų steigėjai savivaldybės), 56 šeimynose, 4281 globėjų šeimose.

Kaip ir 2015 m., 2017 m. absoliučios daugumos vaikų globos namų steigėjų yra savivaldybės (73 iš 92).

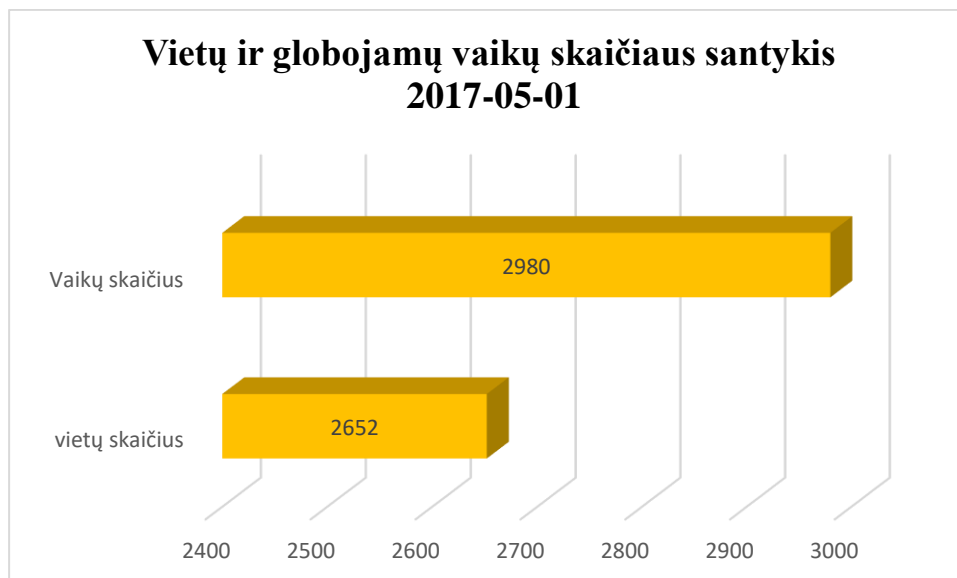

10. Vietų vaikų globos namuose skaičius

92 vaikų globos namuose yra 2652 planinės vietos be tėvų globos likusių vaikų socialinės globos paslaugų teikimui, t.y. juose, vadovaujantis teisės aktais (higienos normos ir kt.) gali būti apgyvendintas ne didesnis nei nustatytas vaikų skaičius. Tačiau pateikti duomenys rodo, kad vaikų globos įstaigose apgyvendinta daugiau nei jos galėtų jų priimti (detalesnė informacija priede Nr. 1).

Taip pat pastebėtina, kad savivaldybių pateiktus duomenis lyginant su Statistikos departamento duomenimis 2017-01-01, per laikotarpį nuo 2017-01-01 iki 2017-05-01 vietų vaikų globos namuose skaičius ir vaikų skaičius vaikų globos namuose sumažėjęs 1000 vietų/vaikų. Vertinant savivaldybių pateiktus duomenis kitų duomenų kontekste (iš esmės nesumažėjęs be tėvų globos likusių vaikų skaičius, nurodyta apimtimi (1000) neišaugęs vaikų globos šeimose atvejų skaičius ir kt.) keltinos abejonės dėl savivaldybių pateiktų duomenų tikslumo.

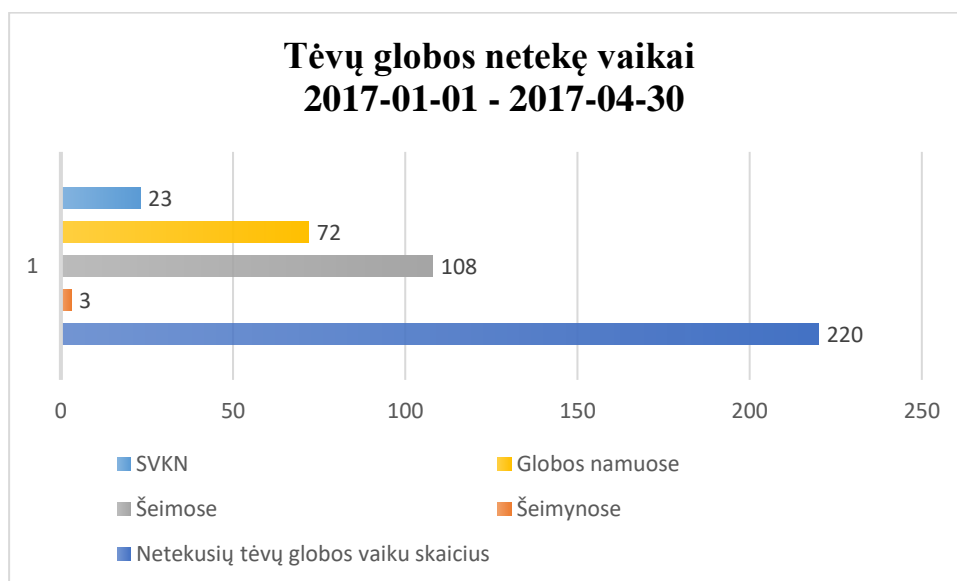
Paminėtina, jog daugelis savivaldybių nurodo, kad susiduria su vietų vaikų globos institucijose stoka. Šios problemos sprendžiamos perkant socialinės globos paslaugas iš kitose savivaldybėse esančių socialinių paslaugų teikėjų (vaikų globos įstaigų, šeimynų). Stebima neigiama tendencija, kai vaikų globos įstaigose apgyvendinama daugiau vaikų, nei jose yra numatyta kokybiškoms socialinės vaikų globos paslaugoms teikti vietų.

11. Vaikų iki 3 metų globos institucijose atvejai

Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, 2017-01-01 – 2017-04-30 laikotarpiu 220 vaikų iki 3 metų amžiaus neteko tėvų globos. Šeimos aplinkoje (šeimynose ir šeimose) ir institucijose nustatytos globos atvejų skaičius iš esmės yra vienodas: 111 vaikų apgyvendinta šeimose ir šeimynose bei 95 – institucijose.

Ypatingas dėmesys atkreiptinas į 23 atvejus, kai vaikai buvo apgyvendinti sutrikusio vystymosi kūdikių namuose (sveikatos priežiūros įstaigose).

12. Vaikų iki 3 metų globa sutrikusio vystymosi kūdikių namuose

Tikėtasi, kad 2017-01-01 įsigaliojusios sveikatos apsaugos ministro 2016-06-06 įsakymo Nr. V-715 „Dėl medicininių indikacijų (ligų ir (ar) susijusių sveikatos sutrikimų) sąrašo, kuriuo vadovaujantis sutrikusio vystymosi kūdikių namuose vaikams teikiamos stacionarinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos, patvirtinimo“ bei Civilinio kodekso 3.261 straipsnio 2 dalies redakcijos nuostatos turėtų iš esmės keisti vaikų nuo 0 iki 3 metų globą, atsisakant jų globos sveikatos priežiūros įstaigose (sutrikusio vystymosi kūdikių namuose) ir kaip įmanoma sutrumpinant institucinės globos laiką šios amžiaus kategorijos vaikams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2017 m. pradžioje kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, prašydama pateikti informaciją apie savivaldybių pasirengimą aukščiau minėtų teisės aktų įgyvendinimui, socialinės vaikų globos įstaigų, kurios pasirengė vaikų nuo 0 iki 3 metų amžiaus vaikų trumpalaikiai globai, skaičių, vaikų iki 3 metų amžiaus, netekusių tėvų globos 2017 m. sausio mėn. skaičių ir jų globos vietą, taip pat įgyvendintas ir artimiausiu metu planuojamas metu planuojamas įgyvendinti priemonės, skirtas nurodytų teisės nuostatų įgyvendinimo užtikrinimui.

Ministerija pateiktame atsakyme nurodė, kad 2017 m. sausio mėnesio duomenimis savivaldybės yra įdarbinusios 14 socialinių globėjų, atrinkusios 28 asmenis, galinčius tapti socialiniais globėjais. 125 asmenys yra pareiškę norą būti socialiniais globėjais ir 2017 m. vasario mėn. buvo vykdomas šių asmenų tinkamumo tapti socialiniais globėjais vertinimas.

17 savivaldybių skiria papildomą finansinę paramą globėjams (rūpintojams), kai globa (rūpyba) nustatyta šeimoje, iš jų – 13 savivaldybių skiria kasmėnesinę paramą, o 4 tik vienkartinę. 10 savivaldybių skiria papildomą finansinę paramą šeimynos dalyviams, iš jų -5 savivaldybės skiria kasmėnesinį finansavimą ir 5 vienkartinę finansinę paramą.

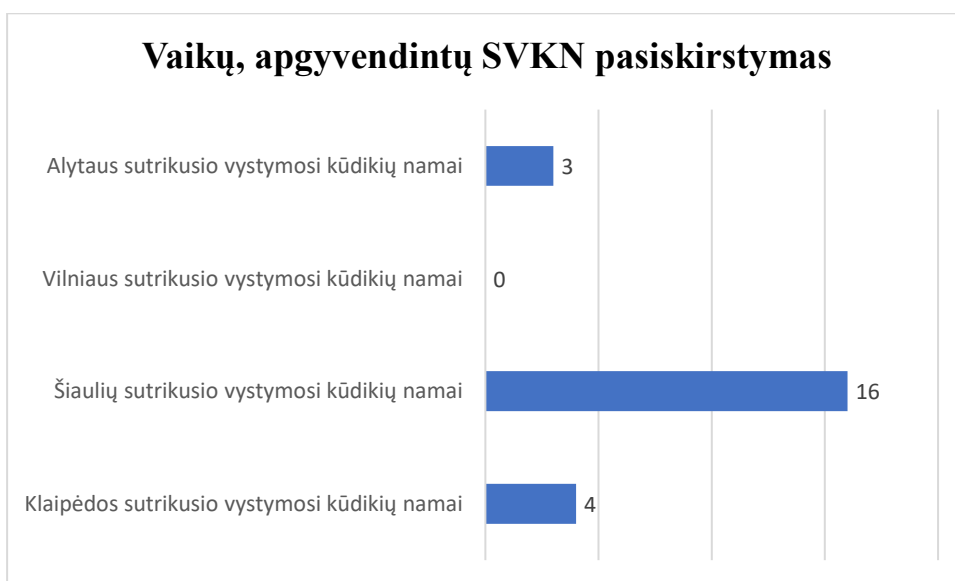
Šiuo raštu Ministerija atkreipė dėmesį, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba iš savivaldybių yra surinkusi informaciją apie vaikų, iki 3 metų, globos nustatymo globos įstaigose atvejų mažinimą, įgyvendinant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.261 straipsnio pakeitimus ir pastebėjo, kad Tarnyba įgyvendindama projekto „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ uždavinius organizavo viešųjų pirkimų konkursus įvairioms socialinėms paslaugoms pirkti kiekviename Lietuvos regione, kurios ženkliai prisidės prie vaikų iki 3 metų globos nustatymo socialinės globos įstaigose atvejų mažinimo. Bus vykdoma prevencinė veikla, kai dar besilaukiančiai moteriai bus pradėtos teikti kompleksinės paslaugos. Didesnio dėmesio sulauks ir vienišos mamos su vaikais iki trejų metų. Laikino atokvėpio paslauga, manoma, taip pat turės žymų poveikį šeimai ir prisidės prie vaikų, ypač turinčių įvairių vystymosi sutrikimų, nepatekimo nuolatinei globai į socialinės globos įstaigą. Be to, *plėtojama socialinių globėjų paslauga užtikrins*, kad vaikui, laikinai netekusiam tėvų globos, globa būtų teikiama šeimai artimoje aplinkoje, o ne socialinės globos įstaigoje.

Ministerija informavo, kad 2016 metais 48 vaikų socialinės globos įstaigos globojo vaikus iki 3 metų amžiaus ir yra pasirengusios toliau teikti socialinę globą vaikams iki trejų metų.

Tačiau 2017 m. sausio mėnesio duomenimis, 21 vaikui (nuo 0 iki 3 metų amžiaus) globa buvo nustatyta šeimoje, 2 - šeimynoje, o 22 vaikų socialinės globos institucijoje.

Remiantis savivaldybių vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateiktais duomenimis, iš 23 atvejų, kai vaikams globa nustatyta sutrikusio vystymosi kūdikių namuose (toliau – SVKN), tik 3 atvejais vaikai atitiko kriterijus, nustatytus sveikatos apsaugos ministro 2016 m. birželio 6 d. įsakyme Nr. V-715 „Dėl medicininių indikacijų (ligų ir (ar) susijusių sveikatos sutrikimų) sąrašo, kuriuo vadovaujantis sutrikusio vystymosi kūdikių namuose vaikams teikiamos stacionarinės

asmens sveikatos priežiūros paslaugas, patvirtinimo“. Kiti vaikai buvo apgyvendinti dėl socialinių priežasčių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, kad sutrikusio vystymosi namai teikė ir teikia socialinės globos paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams, visada akcentavo poreikį taikyti šioms įstaigoms teikiamų socialinių paslaugų kokybės reikalavimus, atlikti teikiamų socialinių paslaugų kokybės vertinimą ir kontrolę.

Įvertindama aplinkybę, kad šioms įstaigoms yra išduotos licencijos socialinei globai socialinės rizikos vaikams, likusiems be tėvų globos, socialinės globos įstaigose, išskyrus šeimynas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Socialinių paslaugų priežiūros departamentą, prašydama atlikti Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namų, Šiaulių miesto savivaldybės sutrikusio vystymosi kūdikių namų, Alytaus apskrities sutrikusio vystymosi kūdikių namų, Vilniaus sutrikusio

vystymosi kūdikių namų teikiamų socialinės globos vaikams kokybės vertinimą ir informuoti apie vertinimo rezultatus.

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad 2017 m. birželio mėn. departamento specialistai lankėsi Klaipėdos, Šiaulių miesto savivaldybės, Alytaus apskrities ir Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namuose. Apsilankymo metu nustatyta, kad:

Šiaulių miesto savivaldybės sutrikusio vystymosi kūdikių namai neteikia trumpalaikės socialinės globos be tėvų globos likusiems vaikams ar vaikams su negalia. Įstaigos dienos socialinės globos padalinyje teikiama institucinė dienos socialinė globa šeimose augantiems neįgaliems vaikams.

Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namai neteikia trumpalaikės socialinės globos be tėvų globos likusiems vaikams. Įstaigos su Vaikų su negalia poskyryje teikiama trumpalaikė (atokvėpio) socialinė globa šeimose augantiems neįgaliems vaikams, taip pat dienos socialinės globos poskyryje teikiamos dienos socialinės globos paslaugos vaikams su negalia (augantiems šeimose).

Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namų socialinės globos padalinyje teikiama trumpalaikė (atokvėpio) socialinė globa šeimose augantiems neįgaliems vaikams.

Alytaus apskrities sutrikusio vystymosi kūdikių namai teikia trumpalaikę socialinę globą 2 be tėvų globos likusiems vaikams. Departamentas nustatė pažeidimų teisės aktams, įstaiga ir steigėjas įpareigoti juos pašalinti.

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas informavo, kad būtent aukščiau nurodyti Šiaulių, Klaipėdos, Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namai nurodė neteikiantys socialinės globos paslaugų, – jie kaip globėjai atstovauja vaikų interesus, o įstaigose jiems teikiamos įvairios sveikatos priežiūros paslaugos.

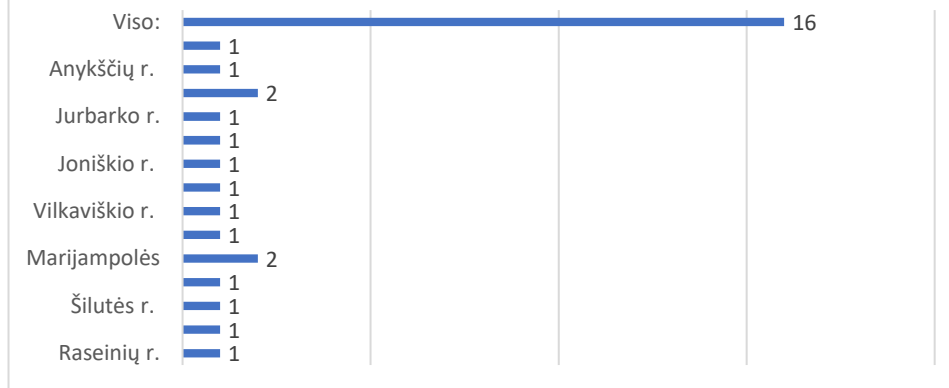
Savivaldybės, minėtose įstaigose apgyvendinusios vaikus (nustačiusios jiems globą jose), nėra priėmusios sprendimų teisės aktų nustatyta tvarka skirti socialinės globos paslaugas. Šios įstaigos Socialinės globos licencijavimo elektroninėje priemonėje nebuvo deklaravusios, kad pradėjo vykdyti licencijuotą veiklą (teikti socialinę globą).

13. Vaikų iki 3 metų globos institucijose trukmė

Įvertinant tai, kad Civilinio kodekso nuostatos, ribojančios vaikų iki 3 metų globą institucijose įsigaliojo nuo 2017 m. sausio 1 d. ir taikomos tik tiems atvejams, kai globa buvo nustatyta po šių nuostatų įsigaliojimo, buvo renkami duomenys už 2017-01-01 – 2017-05-01 laikotarpį.

Minėtu laikotarpiu 95 vaikams iki 3 metų amžiaus buvo nustatyta globa institucijoje. Remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis, 2017-05-01 buvo 16 atvejų, kai vaikų iki 3 metų laikinoji globa institucijose tęsėsi ilgiau kaip 3 mėnesius.

Vaikai iki 3 m. atvejai, kai globa institucijoje tęsėsi ilgiau kaip 3 mėn.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog šis skaičius sąlygotas trumpo aukščiau aptartų Civilinio kodekso nuostatų galiojimo laikotarpį šio tyrimo duomenų imties kontekste. Pateikti duomenys rodo, kad daugiau nei pusė globos atvejų nustatyti 2017 m. kovo – balandžio mėnesiais (informacijos rinkimo metu nebuvo pasibaigęs 3 mėn. terminas), globos peržiūrų (ir galimų sprendimų dėl globėjo pakeitimo) data numatyta birželio – liepos mėnesiams, todėl teigtina, jog atvejų, kai vaikų iki 3 metų globa institucijose viršija 3 mėnesių terminą, skaičius šios pažymos surašymo dieną yra gerokai didesnis.

Vertinant galimybes pakeisti globos formą iš institucinės į globą šeimoje, pažymėtina, jog absoliuti dauguma savivaldybių nurodė nerandančios asmenų, kurie norėtų globoti vaikus. Dažniausiai planuojama tęsti šių vaikų globą institucijose stebint ir vertinant šeimos pokyčius ir galimybes pačioms pasirūpinti vaikais arba kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo.

14. Įgaliotos institucijos informavimas apie institucinės globos, viršijančios 3 mėn. terminą

Pagal Civilinio kodekso 3.261 straipsnio 2 dalį vaiko iki trejų metų globa vaikų globos institucijoje įstatymų nustatyta tvarka gali būti nustatyta tik išimtiniais atvejais ir gali trukti ne ilgiau kaip 3 mėnesius, išskyrus atvejus, kai Vyriausybės įgaliota institucija pritaria, kad vaiko globa vaikų globos institucijoje tęstųsi ilgiau dėl šių objektyvių priežasčių:

- 1) vaikui reikalingos specializuotos sveikatos priežiūros ir (ar) slaugos paslaugos, kurių teikimas negali būti užtikrinamas vaikui nustatant globą šeimoje ar šeimynoje arba
- 2) vaiko išskyrimas su broliais, seserimis pažeistų geriausių jo interesus, arba
- 3) kai globa nustatoma dėl skubaus vaiko paėmimo iš šeimos ir nėra galimybių vaikui nustatyti globą šeimoje arba šeimynoje.

Tyrimo metu pateikti duomenys parodė, kad tik 2 atvejais iš 16, kai vaikų iki 3 metų laikinosios globos trukmė viršijo 3 mėnesių terminą, vaiko teisių apsaugos skyriai kreipėsi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą dėl išaiškinimų, susijusių su aukščiau minėtos teisės normos įgyvendinimo. Ignalinos raj. VTAS į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo

tarnybą kreipėsi telefonu ir gavo rekomendaciją globos peržiūros metu spręsti klausimą dėl globos pratęsimo arba gražinimo į šeimą. Šilutės raj. VTAS į minėtą tarnybą kreipėsi raštu.

Kitos savivaldybės, kuriose vaikams iki 3 metų globa institucijose tęsiasi ilgiau nustatyto termino, teikdamos informaciją nurodė, kad pasibaigus 3 mėnesių terminui buvo priimtas sprendimas kreiptis į teismą dėl nuolatinės globos nustatymo (faktiškai laikinoji globa institucijoje tęsėsi toliau) arba laikinosios globos tęstinumo institucijoje bei nurodė, kad iki 2017-06-01 nebuvo jokios įgalios institucijos bei poįstatyminiuose aktuose detalizuotos kreipimosi tvarkos.

15. Savivaldybėse taikomos priemonės skatinti globą šeimoje

Nemažai savivaldybių, teikdamos informaciją pabrėžė, jog yra įsteigti bendruomeniniai vaikų globos namai (vaikai apgyvendinti namuose, butuose) (Šalčininkų raj. sav., Šilalės, Vilkaviškio raj., Marijampolės SAV., Rokiškio raj. sav. ir kt.) Kai kurios iš šių savivaldybių laikosi pozicijos, jog vaikų globos namų reorganizavimas į bendruomeninius vaikų globos namus (vaikų apgyvendinimas butuose ir namuose) yra pakankama ir (ar) tinkama priemonė sprendžiant šeimų (asmenų), norinčių globoti vaikus, trūkumo problemą.

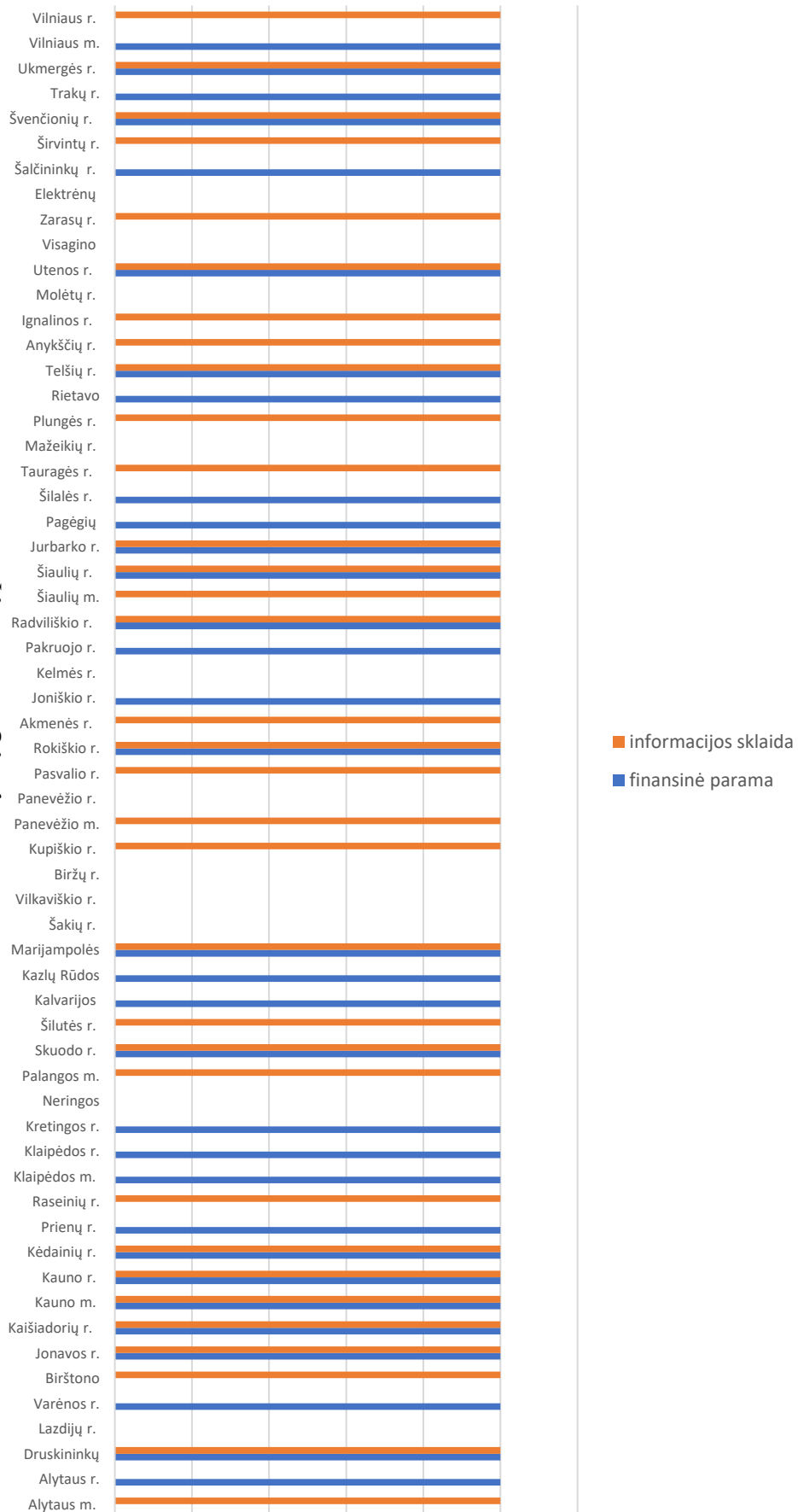
Iš pateiktų atsakymų ir informacijos apie bendruomeninių vaikų globos namų steigimą matyti, kad globos namų šeimynų apgyvendinimą atskiruose butuose ar namuose savivaldybės neretai laiko pakankama priemone ir Pertvarkos proceso kontekste bei nepagrįstai nepriskiria jų institucinės vaiko globos sistemai.

Nurodydamos priemones, skirtas vaikų globai šeimose skatinti, savivaldybės nurodė labai įvairias veiklas ir priemones, tačiau dominuoja informacijos apie globą šeimoje sklaida (33 savivaldybės). Pastebėtina, kad informavimo būdai ir apimtys skiriasi: vienos savivaldybės apsiribojama plakatais, lankstinukais ar bendro pobūdžio informacija savivaldybės interneto svetainėje, kitose savivaldybėse – organizuojami susitikimai su gyventojais, į informacijos sklaidos procesą įtraukiami seniūnai, GIMK specialistai ir kt. (Plungės raj. savivaldybė, Kalvarijos savivaldybė). Tik kelios savivaldybės nurodė teikiančios kompleksines paslaugas globėjų šeimoms (Vilniaus m., Utenos raj., savivaldybės). Vilkaviškio rajono savivaldybė nurodė organizuojanti tarpinstitucinius pasitarimus, Neringos savivaldybė nurodė, kad „skatindama vaikų globą šeimose organizuoja *prevencines priemones*: individualius pokalbius ir paskaitas“

Didelė dalis savivaldybių (31) numato finansinę paramą šeimoms (asmenims) globojantiems vaikus. Tačiau šios finansinės paramos dydis ir formos skirtingos. Dalis savivaldybių nurodė, kad vaikus globojančioms šeimoms mokami pagalbos pinigai pagal Socialinių paslaugų įstatymą. Kitos savivaldybės, pvz. Pasvalio raj. savivaldybė, nurodė mokanti 152 eurų globos išmokos tikslinį priedą (kuris nustatytas įstatyme ir mokamas iš valstybės biudžeto lėšų visiems asmenims, globojantiems vaikus).

Vienkartinę piniginę paramą ir (ar) periodines išmokas globėjams iš savivaldybių biudžetu moka Radviliškio raj., Kazlų Rūdos, Kretingos raj., Klaipėdos raj., Pagėgių raj., Ukmergės raj., Šilalės raj., Vilniaus m. ir kt. savivaldybės. Išmokų ir paramos dydžiai yra skirtingi, juos nustato savivaldybių tarybos. Kai kurios savivaldybės, pvz. joniškio raj. pagalbos pinigus numato ir moka tik šeimoms (asmenims), globojantiems daugiau kaip 3 vaikus.

Priemonės alternatyvių globos formų plėtrai

Taip pat yra nemažai savivaldybių, kurios, paragintos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, pasirengė tvarkas, kuriomis savivaldybių lygmenyje įteisino budinčius, socialinius ir (ar) atokvėpio globėjus – laikinai už atlygį vaikus globojančias šeimas.

Pastebėta, kad šioje srityje nėra vienodos praktikos – kai kurios savivaldybės savo lokaliuose teisės aktuose įtvirtino socialinio globėjo, kitos – budinčio globėjo, ar visas tris aukščiau nurodytas sąvokas ir profesionalių (apmokamų) globėjų rūšis. Kai kurios savivaldybės globėjus skirsto pagal globos trukmę, pvz. budintis globėjas vaikus globoja iki 6 mėn., socialinis globėjas iki 12 mėn., atokvėpio globėjas iki 1 mėn. (Kauno m. savivaldybė). Tačiau kitose savivaldybėse nustatyti kiti globos trukmės terminai, pvz. Šilutės raj. savivaldybėje budintis globėjas vaikus gali globoti ne ilgiau kaip 3 mėnesius ir tik išimtiniais atvejais globa gali tęstis iki 6 mėn., socialinis globėjas vaikus globoja iki 12 mėnesių, atokvėpio globėjų atvejų terminas nėra apibrėžtas ir jis gali globoti tik tuos vaikus, kuriems jau yra nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa, o jų globėjai dėl objektyvių priežasčių negali atlikti globėjo pareigų.

Skirtingas yra ir apmokėjimo bei globėjų veiklos teisinis pagrindas. Yra atvejų, kai tokie globėjai veiklą vykdo pagal individualios veiklos pažymą (Kelmės rajono, Jurbarko raj., Švenčionių raj. savivaldybės), kitose savivaldybėse jie įdarbinami pagal darbo sutartis su socialinių paslaugų įstaigomis (pvz. Radviliškio raj. sav., Kauno m. savivaldybė, kt.).

Tikėtina, kad nevienodos praktikos formavimąsi paskatino Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2017 m. sausio 13 d. raštas savivaldybėms dėl alternatyvių globos formų plėtros, kuris buvo parengtas neesant jokio įstatyminio lygmens teisinio reguliavimo.

Ministerija šiame rašte nurodė, kad socialinio globėjo institutas buvo pasiūlytas jos parengtame Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projekte, kurį Respublikos Seimas po svarstymo Seimo komitetuose 2016 m. gruodžio 22 d. grąžino tobulinti.

Minėtu raštu savivaldybėms buvo pasiūlyta pasirašyti bendradarbiavimo sutartį tarp savivaldybės administracijos ir įstaigos (organizacijos), organizuojančios socialinių globėjų veiklą (Globėjų centro) dėl paslaugų teikimo, finansavimo ir pan. ir nurodė, kad sutartis gali būti nepasirašoma tokiu atveju, kai ši įstaiga yra tos pačios savivaldybės biudžetinė įstaiga.

Šiame rašte Ministerija pateikė Globėjų centro, socialinio globėjo sąvokas, veiklos turinį, nurodė globojamų vaikų skaičių (iki 3 atskirtų nuo savo biologinės šeimos vaikų, išskyrus tuos atvejus, kai neišskiriami broliai ir / ar seserys, ir šiais vaikais rūpinasi iki tol, kol jie galės grįžti į savo biologinę šeimą arba, jei biologinėje šeimoje sunkumų išspręsti nepavyks, jiems bus surasta globėjų / įtėvių šeima) bei rekomendavo, kad socialinio globėjo šeimoje toks vaikas būtų prižiūrimas ne ilgiau kaip vienus metus ir nurodė reikalavimus socialiniam globėjui ir jo funkcijas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rašte nurodyta, kad planuojant socialinių globėjų veiklą, likusiam be tėvų globos vaikui siūlytina vaiko laikinąją globą (rūpybą), vadovaujantis CK nuostatomis, nustatyti Globėjų centrui. Globėjų centras, kaip juridinis asmuo, paskirtas vaiko globėju (rūpintoju), vadovaudamasis CK nuostatomis, turėtų sudaryti civilinę paslaugų teikimo sutartį su fiziniu asmeniu – socialiniu globėju dėl vaiko priežiūros socialinio globėjo šeimoje.

Taip pat pateiktas išaiškinimas, kad savivaldybės administracija Globėjų centrui lėšas skiria vadovaudamasi teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiomis vaiko globos (rūpybos) išmokos mokėjimą bei trumpalaikės ir / ar ilgalaikės socialinės globos finansavimą. Minėta įstaiga pagal Socialinių paslaugų įstatymą ir Išmokų vaikams įstatymą vaiko trumpalaikėi ir / ar ilgalaikėi socialinei globai gaunamas lėšas turėtų skirti vaikui išlaikyti, prižiūrėti ir jo poreikiams tenkinti

socialinio globėjo šeimoje bei paslaugoms socialiniam globėjui organizuoti ir teikti, tai suderinusi su vaiko socialinę globą finansuojančia savivaldybės administracija.

Išvados:

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktos tyrimo medžiagos bei to, kas išdėstyta pažymos 1-15 punktuose, darytinos išvados:

16. Valstybė, ratifikavusi Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, įsipareigojo imtis visų būtinų teisinių, administracinių bei kitų priemonių, kad būtų užtikrintos ir įgyvendinamos visos Konvencijoje įtvirtintos vaiko teisės.

Reikia pripažinti, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius vaiko teisių apsaugos ir gynimo srityje neabejotinai buvo daug teigiamų pokyčių (sukurtas/ tobulintas teisinis reglamentavimas, sukurtos paslaugų ir pagalbos vaikui ir šeimai sistemos įvairiose jo gyvenimo srityse, įgyvendintos kt. priemonės).

Tačiau nuolatiniai pokyčiai įvairiose gyvenimo srityse ir nauji iššūkiai neretai reikalauja imtis greitų ir sisteminių sprendimų, skatina iš esmės peržiūrėti taikomas priemones ir ieškoti naujų būdų gerinti ir stiprinti vaiko teisių apsaugą, o šių sprendimų ir teigiamų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje nebuvimas leidžia teigti, jog jau kurį laiką tam tikrose vaiko teisių užtikrinimo srityse jaučiamas tam tikras sąstingis, o vykdomos valstybės politikos priemonės nėra pakankamai efektyvios.

Valstybė periodiškai teikia Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui ataskaitas dėl konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje, taip lyg ir pasitikrindama kaip vykdo prisiimtus įsipareigojimus. Kaip ir daugelis kitų, turinčių didesnę patirtį ir senesnes tradicijas vaiko teisių gynimo ir apsaugos srityse, valstybių, gauna rekomendacijas dėl padėties gerinimo. Šias rekomendacijas valstybė turėtų priimti kaip vieną iš bendradarbiavimo su Komitetu formų, siekiant to paties tikslo – tarptautinių standartų vaiko teisių apsaugos srityje įgyvendinimo. Tačiau vertinant valstybės ataskaitas, atliekant Konvencijos nuostatų įgyvendinimo bei vaikų padėties Lietuvoje stebėseną, analizuojant Komiteto rekomendacijų Lietuvai įgyvendinimą matyti, jog kai kurios rekomendacijos lieka neįgyvendintos daugelį metų.

Komitetas, primindamas Tautų Generalinės Asamblėjos 2009 m. gruodžio 20 d. rezoliucijos 64/142 priedą „Alternatyvios vaikų globos gairės“, rekomendavo, kad Lietuva:

- a) užtikrintų šeimos aplinkos netekusiems vaikams pakankamai alternatyvių globos šeimoje ar bendruomenėje galimybių;
- b) užtikrintų, kad atidavimas į globos įstaigą būtų tik paskutinė išeitis ir kad nustatant, ar reikėtų atiduoti vaiką į globos įstaigą, būtų atsižvelgta į šiuos kriterijus: tinkamas apsaugos priemonės, akivaizdų poreikį ir geriausius vaiko interesus² (angl. *best interests*);
- c) nustatytų aiškias tėvų valdžios apribojimo gaires ir kriterijus ir nuolat peržiūrėtų bei stebėtų visus vaikų apgyvendinimo globos įstaigose atvejus;
- d) nustatytų griežtą globos įstaigų, ypač nevalstybinių, teikiamų paslaugų stebėjimo sistemą;

² Lietuvos Respublikos teisės aktuose bei Vaiko teisių konvencijos vertime į lietuvių kalbą vartojamas terminas „teisėti vaiko interesai“.

e) atsižvelgtų į Bendrąsias Europos gaires dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos ir kokybės standartus ir naudotųsi ES finansavimu, kad sustiprintų jų teisinių nuostatų įgyvendinimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, kaip ir kadenciją baigusios kontrolierės, nuolat atkreipia dėmesį į vaikų globos srityje egzistuojančias problemas bei dešimtmečiais neišsprendžiamus iššūkius institucinės vaiko globos srityje, todėl šio tyrimo kontekste išskirtinos ir Komiteto rekomendacijos Lietuvai padidinti paramos šeimai kokybę ir prieinamumą, įskaitant bendruomenės paslaugas ir užimtumo galimybes ekonominius sunkumus patiriančioms šeimoms, ir kartu stiprinti tėvystės įgūdžius, kad jie galėtų pasirūpinti savo vaikais.

17. Vertinant tėvų globos netekusių vaikų interesų užtikrinimo tendencijas ir problemas vaiko institucinės globos srityje, pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė dar 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193 patvirtino Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir šios strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų planą, kurio tikslas – *iki 2012 metų sumažinti tėvų globos netekusių vaikų skaičių iki 1 % nuo visų vaikų skaičiaus*, taip pat pasiekti, kad *2012 metais vaikų, globojamų institucijose, skaičius būtų sumažintas iki 30 %*.

Šios pažymos dėstomojoje dalyje pateikti statistiniai duomenys rodo, kad užsibrėžtas tikslas nebuvo pasiektas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministras 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. A1-517 patvirtino Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės (toliau – strateginės gairės).

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plane, patvirtintame socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83, nurodyta, jog šiuo planu siekiama 2014–2020 m. laikotarpiu *numatyti* nuoseklius ir koordinuotus veiksmus, skatinančius perėjimo iš institucinės socialinės globos prie paslaugų [...] vaikams ir jaunimui, turintiems proto ir (ar) psichikos negalią (toliau – neįgalūs vaikai), ir likusiems be tėvų globos vaikams, įskaitant kūdikius (toliau – likę be tėvų globos vaikai), šeimoms bendruomenėje ir pagalbos šeimai, globėjams (rūpintojams) sistemos kūrimą (toliau – Pertvarka).

Strateginis šios Pertvarkos plano tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje.

Šio plano įgyvendinimą koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Įgyvendinant Planą dalyvauja Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos savivaldybių asociacija, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, nevyriausybinių organizacijų, savivaldybės, kurioms *rekomenduota* prisidėti prie šio plano priemonių įgyvendinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą kėlė abejones dėl numatytų įgyvendinti priemonių bei užsibrėžtų tikslų santykio (plačiau – vaiko teisių apsaugos kontrolierės metinės ataskaitos, <http://www.vtaki.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos>). Šio tyrimo kontekste nenagrinėjami Pertvarkos koordinatoriaus kompetencijai priskirtini klausimai, pvz. pertvarkos

priemonių įgyvendinimo tarpiniai rezultatai bei numatytų priemonių efektyvumas, tačiau surinkti ir apibendrinti statistiniai 2017 metų pradžios duomenys rodo, kad lyginant su 2012 ir 2015 metais esminių pokyčių mažinant tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus pasiekti nepavyko, taip pat išaugo (nuo 36 proc. 2015 m. iki 39,6 proc. 2017 m.) patenkančių į institucinę globos sistemą, skaičius (pažymos 8 punktą).

Neneigiant, kad vis daugiau vaikų globojama šeimose, vis dar didelis į institucinę vaikų globos sistemą patenkančių vaikų skaičius rodo poreikį Pertvarkos procese atkreipti didesnę dėmesį į priemones, nukreiptas skatinti tėvų globos netekusių vaikų globą šeimoje ir jos aplinkoje.

Nemažesnis dėmesys ir vaidmuo siekiant Pertvarkos tikslų turėtų būti skiriamas ir savivaldybių vaidmeniui. Savivaldybių administracijų pateikti duomenys apie nemažėjantį be tėvų globos likusių vaikų skaičių leidžia daryti prielaidas apie nepakankamai efektyvią pagalbą šeimai, įgalinant ją savarankiškai pasirūpinti vaiku (vaikais), ir galimai nepakankamą socialinių paslaugų spektrą, užkertantį kelią individualizuoti pagal kiekvienos šeimos poreikius pagalbos priemones.

Pastebėtina, kad dėl dėl nepakankamai išvystytos ir individualizuotos socialinių paslaugų sistemos savivaldybėse, šeimų socialinės ir vaikų, dėl socialinės rizikos veiksnių negalinti gyventi savo biologinėse šeimose, taip pat vietų vaikų globos namuose ir alternatyvios globos paslaugų trūkumo problemos savivaldybėse sprendžiamos apgyvendinant vaikus mokyklose su bendrabučiais. Tokiu būdu yra ne tik iškreipiami statistiniai duomenys apie be tėvų globos likusius vaikus bei vaikus (šeimas), kuriems reikalingos socialinės paslaugos ir pagalba, bet ir kuriama bei palaikoma alternatyvi vaikų apgyvendinimo institucijose (nenustatant globos) sistema. Tokia padėtis, kai vaikai dėl socialinių ir (ar) materialinių priežasčių (netinkamos vaikų gyvenimo sąlygos šeimose) apgyvendinami mokyklų bendrabučiuose ir faktiškai išskiriami su šeima (vaikai grįžta į namus tik savaitgaliais, švenčių bei poilsio dienomis) negali būti laikoma tinkama, vaikų ir šeimos poreikius atliepanti bei geriausias vaiko interesus atitinkanti pagalba (paslauga).³

Savivaldybių vaidmuo reikšmingas ir plėtojant bei skatinant alternatyvias vaiko globos formas šeimoje bei šeimynoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė laikosi pozicijos, kad būtent į šias priemones, nepavykus suteikti šeimai pagalbos ir išlaikyti vaiką joje, turėtų būti orientuotos Pertvarkos procesas. Savivaldybių pateikta informacija apie bendruomeninių vaikų globos namų steigimą, esamų vaikų globos namų šeimynas (vaikų grupes) apgyvendinant atskiruose butuose ar namuose vertintina teigiamai gyvenimo sąlygų gerinimo plotmėje, tačiau dėl didelės institucinės kultūros išlikimo juose rizikos bei šeimos gyvenimo modelio juose nebuvimo, ši globos forma negali būti prilyginta vaiko globai šeimos aplinkoje.

Pateikti savivaldybių atsakymai apie bendruomeninių vaikų globos namų steigimą ir kai kurių iš jų pozicija, jog tai yra pakankama priemonė įgyvendinanti Pertvarkos tikslus, leidžia daryti išvadą, jog turi būti skiriamas didesnis dėmesys informacijos sklaidai apie institucinės globos žalą vaiko raidai.

18. Teigiamai vertintinos dalies savivaldybių iniciatyvos (pažymos 15 punktą) kurti būdinių (socialinių, atokvėpio) globėjų sistemą, tačiau susirūpinimą kelia labai skirtinga praktika ir teisinis jų veiklos reglamentavimas savivaldybių vidaus teisės aktuose.

³ Plačiau apie vaikų apgyvendinimo mokyklose su bendrabučiais priežastis ir problemas – vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2013-06-21 pažymoje Nr. (6.6.-2012-52)-PR-117 „Dėl mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo“ bei 2016-12-08 pažymoje Nr. (6.7.-2016-32)PR-208 „Dėl mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo“ (<http://www.vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>).

Šiame kontekste svarbu paminėti, kad Seimas 2017 m. kovo 30 d. priėmė Socialinių paslaugų įstatymo Nr. X-493 2, 9, 18, 19, 34 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymą, kuriuo įtvirtino budinčio globotojo, globos centro sąvokas, budinčio globotojo ir globos centro teisinius veiklos pagrindus. Šio įstatymo nuostatos įsigalios 2018-01-01.

Budintį globotoją įstatymas apibrėžia kaip fizinį asmenį, vykdančią veiklą pagal individualios veiklos pažymėjimą, atitinkantį Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) keliamus reikalavimus, išklausiusį globėjų ir tėvų mokymus ir budinčių globotojų konsultavimo kursus, pagal su globos centru sudarytą tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį prižiūrintį likusius be tėvų globos vaikus, socialinės rizikos vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais, arba šioje sutartyje nustatytais atvejais teikiantis kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą.

Paminėtina, kad nei aukščiau nurodytas Socialinių paslaugų įstatymas, nei nuo 2018-01-01 įsigaliosiantis Civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.180, 3.183, 3.210, 3.212, 3.217, 3.219, 3.222, 3.223, 3.224, 3.243, 3.249, 3.250, 3.252, 3.253, 3.254, 3.256, 3.257, 3.262, 3.264, 3.265, 3.266, 3.267, 3.269, 3.271, 3.274 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.276¹ straipsniu įstatymas nenumato nei globos trukmės (galima ir laikinoji, ir nuolatinė globa), nei vaikų skaičiaus ribojimų. Taip pat šie įstatymai nenumato nei atokvėpio, nei socialinių globėjų instituto.

Aptartas teisinis reguliavimas reiškia, kad jam įsigaliojus – nuo 2018-01-01 savivaldybės privalės suderinti savo vietinius (lokalius) teisės aktus, reglamentuojančius globėjų veiklą, su aukščiau nurodytų įstatymų nuostatomis.

Šiuo atveju pažymos 15 nurodytas Ministerijos raštas savivaldybėms ir priimtais įstatymais neparemtos ir jų neatitinkančios rekomendacijos ne tik suformavo nevienodą praktiką dar vienoje vaiko teisių užtikrinimo srityje, tačiau ir gali turėti neigiamą įtaką šios globos formos plėtros kontekste dėl teisinio reguliavimo neapibrėžtumo ir nestabilumo, su šiais aspektais susijusių globėjų (atokvėpio, profesionalių, socialinių) veiklos organizavimo pokyčių bei kitų būsimiems ir esamiems budintiems globotojams reikšmingų veiksmų.

19. Susirūpinimą kelia ir tai, kad vis dar didelis tėvų globos netekusių vaikų iki 3 metų skaičius patenka į institucinės globos sistemą, įskaitant ir vaikų apgyvendinimą sutrikusio vystymosi kūdikių namuose (plačiau – pažymos 19 punkte).

Jungtinių Tautų Gairėse⁴ dėl alternatyvios priežiūros (globos) vaikams, pažymėta, jog būtina stiprinti šeimos ryšių išsaugojimą arba sugrąžinimą atgal į šeimą, tačiau, nepavykus to padaryti, priimti kitą tinkamą ir pastovų sprendimą, įskaitant ir įvaikinimą.

Kaip minėta kitose pažymos punktuose, pagal Civilinio kodekso 3.261 straipsnio nuostatas, likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas valstybinėje arba nevyriausybinėje vaikų globos institucijoje tik išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės jo globoti šeimoje arba šeimynoje. Vaiko iki trejų metų globa vaikų globos institucijoje gali būti nustatyta tik išimtiniais atvejais ir gali trukti ne ilgiau kaip tris mėnesius, išskyrus atvejus, kai Vyriausybės įgaliota institucija pritaria, kad vaiko globa vaikų globos institucijoje tęstųsi ilgiau dėl šių objektyvių priežasčių:

1) vaikui reikalingos specializuotos sveikatos priežiūros ir (ar) slaugos paslaugos, kurių teikimas negali būti užtikrinamas vaikui nustatant globą šeimoje ar šeimynoje arba

2) vaiko išskyrimas su broliais, seserimis pažeistų geriausių jo interesus, arba

⁴ Guidelines on the Alternative Care of Children. United Nations. 2009.

3) kai globa nustatoma dėl skubaus vaiko paėmimo iš šeimos ir nėra galimybių vaikui nustatyti globą šeimoje arba šeimynoje.

Tyrimo metu surinkti duomenys rodo, kad beveik pusė per 2017-01-01 – 2017-05-01 likusių be tėvų globos vaikų iki 3 metų yra globojami institucijose (95 iš 220; 23 iš jų – sutrikusio vystymosi kūdikių namuose).

Šis skaičius rodo, kad Ministerijos pozicija ir lūkesčiai (pažymos 12 punktą) dėl savivaldybių pasirengimo užtikrinti aukščiau minėtų nuostatų įgyvendinimą, buvo pernelyg optimistiški ir nepamatuoti. Neneigiant savivaldybių vaidmens reikšmės įgyvendinant priemones, susijusias su vaiko teisių užtikrinimu globos procese ir plėtojant vaiko globos šeimoje ir jos aplinkoje formas, pasigendama vykdomosios valdžios institucijų dėmesio (išsamios analizės, duomenimis pagrįstų prognozių, kt.) tiek įgyvendinant įstatymų nuostatas, tiek užtikrinant vaiko teisę augti šeimoje.

Vykdomosios valdžios institucijų vaidmuo reikšmingas ir savalaikiai priimant įstatymų įgyvendinimui reikalingus poįstatyminius teisės aktus. Lietuvos Respublikos Seimas, 2015 m. birželio 15 d. priėmęs Lietuvos Respublikos Prezidentės inicijuotą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.249, 3.253 ir 3.261 straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XII-1879, šio įstatymo 4 straipsnio 4 dalimi įpareigojo Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir (ar) jos įgaliotas institucijas iki **2016 m. birželio 30 d.** priimti šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 386 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“, kuriuo ir buvo nustatytas aukščiau aptartų Civilinio kodekso nuostatų įgyvendinimas, buvo priimtas tik 2017 m. gegužės 24 d. ir įsigaliojo nuo 2017 m. birželio 1 d.

20. Išskirtinio dėmesio reikalauja nustatyti vaikų iki 3 metų nukreipimo į sutrikusio vystymosi kūdikių namus ir globos nustatymo juose atvejai (pažymos 12 punktą). Kūdikių ir vaikų iki 3 (4) metų globa institucijose (įskaitant ir sveikatos priežiūros įstaigas) orientuota į fiziologinius kriterijus bei struktūruotos ir fiziškai saugios aplinkos sukūrimą, ignoruojant psichologinius veiksnius ir socialinius ryšius.

Nagrinėjant vaikų iki 3 metų globos sutrikusio vystymosi kūdikių namuose atvejus yra reikšmingas jau anksčiau minėto Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano tikslo – užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam vaikui (ir neįgaliam) augti savo šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje – bei vieno iš jo uždavinių – palaiptiui pertvarkyti kūdikių namus, likusių be tėvų globos vaikų, neįgalių vaikų globos namus (13.3 punktą) įgyvendinimas. Šį uždavinį numatoma įgyvendinti pagrindinėmis kryptimis:

- pertvarkant vaikų globos namus, prioritetą teikti vaikams iki 3 metų amžiaus, neįgaliesiems vaikams, taip pat toms institucijoms, kuriose, atlikus vertinimą bus prieita prie išvadų, kad jose kyla didžiausia grėsmė vaikų saugumui ir poreikių tenkinimui (Veiksmų plano 13.3.1. p);

- riboti institucinės globos teikimą likusiems be tėvų globos vaikams sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, pasinaudojant šių įstaigų turimais ištekliais, stiprinti vaikų raidos sutrikimų ankstyvąją rehabilitaciją (vaikų, turinčių raidos/sveikatos/psichologinių/socialinių – emocinių sutrikimų, lemiančių negalią), diegti laikino „atokvėpio“ paslaugų sistemą šeimoms, sveikatos priežiūros, konsultavimo paslaugas šeimoms, besilaukiančioms neįgalių vaikų ar juos auginančioms (Veiksmų plano 13.3.2. p);

- riboti vaikų, ypač vaikų iki 3 metų, patekimą į vaikų globos namus, stiprinant socialinę pagalbą šeimoms gimdymo namuose ir bendruomenėje (Veiksmų plano 13.3 8. p).

Remiantis Veiksmų plano vertinimo kriterijais, iki 2020 metų turėtų būti pertvarkyti visi šiuo metu funkcionuojantys sutrikusio vystymosi kūdikių namai (5), tačiau nėra numatytos konkrečios priemonės, kuriomis būtų mažinamas vaikų, globojamų šiose institucijose (nuolat gyvenančių) skaičius, neaptartas įstaigų profilio pasikeitimas (kaip konkrečiai turėtų / galėtų keistis profilis) ar (ir) kiti aspektai.

Aukščiau paminėta Veiksmų plano 1.12 priemonės formuluotė suponuoja, jog šios įstaigos bus pertvarkomos plėtojant jau teikiamas ar teikiant naujas paslaugas (stiprinant vaikų raidos sutrikimų ankstyvąją reabilitaciją ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą neįgaliam ar specialiujų poreikių turinčiam vaikui, diegiant laikino „atokvėpio“ paslaugų sistemą šeimoms, konsultuojant besilaukiančias neįgalių vaikų ir juos auginančias šeimoms), tačiau iš esmės nekeičiant jų profilio ir pagrindinių egzistuojančių šiuo metu veiklos sričių.

Nėra nurodyti kriterijai, susiję su be tėvų globos likusių vaikų, apgyvendinamų SVKN mažėjimu – nurodyti bendri siektini vaikų institucijose mažėjimo rodikliai – nuo 57 proc. per metus tėvų globos netenkančių vaikų, apgyvendinamų globos institucijose 2012–2013 iki 25 proc. 2020 metais, atitinkamai nuo 38 proc. iš bendro institucijose globojamų vaikų skaičiaus 2012–2013 metais iki 20 proc. 2020 metais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą atkreipė dėmesį, kad esant nepakankamai konkrečiai apibrėžtoms Veiksmų plano 13.3 uždavinio „Palaiapsniui pertvarkyti sutrikusio vystymosi kūdikių namus“ įgyvendinimo kryptims (riboti institucinės globos teikimą be tėvų globos likusiems vaikams sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, riboti vaikų, ypač iki 3 metų patekimą į vaikų globos namus ir kt.) ir Veiksmų plano 1.12 priemonei, nėra aiškiai suformuluotos valstybės pozicijos dėl šių įstaigų pertvarkos krypties, pertvarkos esmės ir tolimesnių veiklos perspektyvų ir suteikia galimybę laisvai interpretuoti numatomos pertvarkos esmę, apsunkina Veiksmų plano priemonių vykdymo savalaikiškumo, priemonių įgyvendinimo efektyvumo vertinimą, kadangi nurodytas vienintelis šios priemonės vertinimo kriterijus – iki 2020 metų pertvarkyti visus (5) šiuo metu veikiančius SVKN, stiprinant ir plėtojant aukščiau nurodytas paslaugas.

Institucinės globos žala vaikams iki 3 metų amžiaus buvo išsamiai aptarta ankstesniuose vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrimuose⁵. Minėti tyrimai parodė, kad vaikų nukreipimas į šias įstaigas dažniausiai sietinas ne su jų sveikatos būkle, o su amžiumi ir jų amžiaus sąlygotu didesniu priežiūros poreikiu bei finansavimo ypatumais, leidžiančiais savivaldybėms išvengti išlaidų už šių vaikų socialinės globos paslaugų teikimą, taip pat ir su socialinių ir kompleksinių paslaugų trūkumu savivaldybėse (bendruomenėse), neišvystyta institucinei vaiko globos sistemai alternatyvia vaiko globos paslaugų šeimose ir šeimynose sistema bei nepakankamu įvaikinimo populiarumu. Tačiau, kaip buvo pabrėžta ir ankstesnių tyrimų metu, šios priežastys negali būti sutapatinamos su išimtiniu sveikatos priežiūros paslaugų poreikiu ir negali būti pagrindas apgyvendinti vaiką institucijoje, ypač

⁵ Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2011-11-16 pažyma Nr. 15/05/16-20-2011/KI-13 „Dėl vaikų iki 3-4 m. globos organizavimo sutrikusio vystymosi kūdikių namuose ir kitose (Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namuose ir VšĮ Kauno klinikų filialo vaikų reabilitacijos ligoninėje „Lopšelis“) globą vykdančiose įstaigose problemų“ (<http://www.vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2015-03-20 pažyma Nr. (6.7.-2014-12)PR-46 „Dėl pokyčių vaikų iki 3 (4) metų ir vaikų su negalia, globojamų sutrikusio vystymosi kūdikių namuose bei A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namuose, srityje“ (<http://www.vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>).

– priklausančioje sveikatos sistemos sričiai su neaiškia socialinių bei ugdymo paslaugų teikimo apimtimi.

Atsižvelgdama į susiformavusią ydingą vaikų patekimo į sutrikusio vystymosi kūdikių namus praktiką, kai dauguma kūdikių ir vaikų, netekę tėvų globos, dėl amžiaus bei savivaldybės palankaus finansavimo mechanizmo patenka į minėtas įstaigas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė spręsti kausimą dėl medicininių kriterijų (būklės / sutrikimai), kuriais būtų vadovaujama sprendžiant vaikų priėmimo į SVKN klausimus.

2017-01-01 įsigaliojo sveikatos apsaugos ministro 2016-06-06 įsakymas Nr. V-715 „Dėl medicininių indikacijų (ligų ir (ar) susijusių sveikatos sutrikimų) sąrašo, kuriuo vadovaujantis sutrikusio vystymosi kūdikių namuose vaikams teikiamos stacionarinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos, patvirtinimo“. Šiuo įsakymu nustatyta, kad sutrikusio vystymosi kūdikių namuose nuo 2017-01-01 vaikams teikiamos stacionarinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos, kai yra nustatytos šios indikacijos:

1. Naujagimių kvėpavimo sutrikimai (Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtojo pataisyto ir papildyto leidimo, Australijos modifikacija, TLK-10-AM, kodas P 28.5), kai yra kvėpavimo funkcijos nepakankamumas, reikalaujantis nuolatinės deguonies terapijos arba kvėpuojamosios terapijos, tačiau nereikia aktyvaus stacionarinio gydymo;

2. Vaikui reikalingas palaikomasis gydymas ir (ar) slauga, vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2012 m. gegužės 4 d. įsakymu Nr. V-393 „Dėl Palaikomojo gydymo ir slaugos paslaugos teikimo reikalavimų aprašo patvirtinimo“;

3. Vaikui reikalinga paliatyvi pagalba, vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. V-14 „Dėl Paliatyviosios pagalbos paslaugų suaugusiesiems ir vaikams teikimo reikalavimų aprašo patvirtinimo“.

Tačiau tyrimo metu surinkti duomenys rodo, jog per 2017-01-01 – 2017-05-01 laikotarpį 23 vaikams laikinoji globa buvo nustatyta šio tipo įstaigose ir tik 3 iš jų atitiko aukščiau nurodytas indikacijas.

Tyrimo metu nustatyta kita ne mažiau svarbi aplinkybė – nors visi šioje pažymoje paminėti sutrikusio vystymosi kūdikių namai turi licencijas socialinei globai socialinės rizikos vaikams, likusiems be tėvų globos, socialinės globos paslaugų įstaigose teikimui, Socialinių paslaugų priežiūros departamento atliktų patikrinimų metu nustatyta, kad tik Alytaus sutrikusio vystymosi kūdikių namai šias paslaugas teikia. Klaipėdos ir Šiaulių sutrikusio vystymosi kūdikių namai nurodė, kad vaikams teikia sveikatos priežiūros paslaugas, nors savivaldybės nurodė, kad vaikai apgyvendinti dėl socialinių priežasčių ir aukščiau nurodyto sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintų kriterijų neatitinka. Be to, savivaldybės nėra priėmusios sprendimų skirti šiems vaikams socialinės globos paslaugas.

Todėl keltinas vaikų nukreipimo į Klaipėdos ir Šiaulių sutrikusio vystymosi kūdikių namus ir paslaugų teikimo jiems teisėtumo klausimas ir pradėtinas atskiras tyrimas dėl aplinkybių, susijusių su vaikų iki 3 metų amžiaus globos nustatymu šiose įstaigose bei siūlytina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai skirti didesnę dėmesį ne tik kaip savivaldybės įgyvendina minėtų teisės aktų nuostatas, bet ir į tai, kaip yra įgyvendinamos Pertvarkos priemonės.

Šioje pažymoje apibendrinti duomenys apie iš esmės nemažėjantį likusių be tėvų globos vaikų skaičių, vaikų, patenkančių į institucinę globos sistemą skaičių, tendencijos vaikų iki 3 metų globos srityje (ypač jų globa sutrikusio vystymosi kūdikių namuose), vaikų globos namuose skaičius, viršijantis vietų skaičių juose, nevienodos praktikos formavimas ir formavimasis,

nepakankamas vykdomosios valdžios institucijos dėmesys savivaldybių įgyvendinamų priemonių apimčiai ir jų vertinimui, nepakankama globos šeimoje plėtra leidžia teigti, kad egzistuojanti vaiko globos sistema neatitinka geriausių vaiko interesų, o taikomos valstybės politikos priemonės (įgyvendinant programas ir kt.) nėra efektyvios ir pakankamos. Taip pat, esant šioje pažymoje nurodytoms tendencijoms, kyla pagrįstų abejonių dėl Pertvarkos plane užsibrėžto tikslo iki 2020 metų sumažinti institucijose globojamų vaikų skaičių iki 20 proc. nuo bendro globojamų vaikų skaičiaus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi tuo, kas išdėstyta, atsižvelgdama į teisės aktuose įtvirtintus prioritetinius vaiko interesų bei vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principus, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11 straipsnio 1 punktu, 24 straipsnio 2, 6 ir 7 punktais, **nusprendžia:**

1. Siūlyti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai:

1.1. Pertvarkos procese atkreipti didesnę dėmesį priemonėms, nukreiptas skatinti tėvų globos netekusių vaikų globą šeimoje ir jos aplinkoje ir svarstyti galimybę įvertinti ir esant poreikiui koreguoti Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano priemonės.

1.2. Skirti didesnę dėmesį vienodos praktikos savivaldybėse formavimui (pažymos 18 punktas) ir savalaikiam poįstatyminių teisės aktų parengimui, taip sudarant prielaidas ir sąlygas teisės aktų nuostatų savalaikiam įgyvendinimui ir vaiko teisių užtikrinimui.

2. Siūlyti savivaldybėms įvertinti vietinių (lokalių) teisės aktų keitimo poreikį, juos suderinant su šioje pažymoje paminėtomis Civilinio kodekso bei Socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis, įsigaliosiančiomis nuo 2018-01-01, bei apsvarstyti įgyvendinamų alternatyvios vaiko globos plėtrai numatytų ir taikomų priemonių efektyvumą.

3. Atkreipti savivaldybių dėmesį į pažymos 20 punkte nurodytus veiklos trūkumus ir vaiko teisių pažeidimus, nustatant vaikams iki 3 metų amžiaus globą sutrikusio vystymosi kūdikių namuose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė